

COI Focus

SERVIË

Algemene situatie

14 augustus 2018

Cedoca

Oorspronkelijke taal: Nederlands

DISCLAIMER:

Dit COI-product is geschreven door de documentatie- en researchdienst Cedoca van het CGVS en geeft informatie voor de behandeling van individuele verzoeken om internationale bescherming. Het document bevat geen beleidsrichtlijnen of opinies en oordeelt niet over de waarde van het verzoek om internationale bescherming. Het volgt de richtlijnen van de Europese Unie voor de behandeling van informatie over herkomstlanden van april 2008 en is opgesteld conform de van kracht zijnde wettelijke bepalingen. De auteur heeft de tekst gebaseerd op een zo ruim mogelijk aanbod aan zorgvuldig geselecteerde publieke informatie en heeft de bronnen aan elkaar getoetst. Het document probeert alle relevante aspecten van het onderwerp te behandelen, maar is niet noodzakelijk exhaustief. Als bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet vernoemd worden, betekent dit niet dat ze niet bestaan hebben.

Alle gebruikte bronnen staan kort vermeld in een voetnoot en uitgebreid beschreven in een bibliografie achteraan het document. Bronnen die geconsulteerd maar niet gebruikt werden, staan in een lijst van geraadpleegde bronnen. In uitzonderlijke gevallen worden bronnen niet bij naam genoemd. Wie specifieke informatie uit dit document gebruikt, moet de bronverwijzing uit de bibliografie vermelden.

Publicatie of verspreiding van dit document is alleen mogelijk na schriftelijke toestemming van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen.

This COI-product has been written by Cedoca, the Documentation and Research Department of the CGRS, and it provides information for the processing of individual applications for international protection. The document does not contain policy guidelines or opinions and does not pass judgment on the merits of the application for international protection. It follows the Common EU Guidelines for processing country of origin information (April 2008) and is written in accordance with the statutory legal provisions.

The author has based the text on a wide range of public information selected with care and with a permanent concern for crosschecking sources. Even though the document tries to cover all the relevant aspects of the subject, the text is not necessarily exhaustive. If certain events, people or organisations are not mentioned, this does not mean that they did not exist.

All the sources used are briefly mentioned in a footnote and described in detail in a bibliography at the end of the document. Sources which have been consulted but which were not used are listed as consulted sources. In exceptional cases, sources are not mentioned by name. When specific information from this document is used, the user is asked to quote the source mentioned in the bibliography.

This document can only be published or distributed with the written consent of the Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons.

Inhoudstafel

Inleiding	3
1. Democratie	4
1.1. Het democratische stelsel	4
1.1.1. Verkiezingen	4
1.1.2. De bestrijding van corruptie en georganiseerde misdaad	5
1.1.3. Democratie vanuit het perspectief van de toetredingsproces tot de EU	7
1.2 Algemene politieke omstandigheden in het land.....	9
1.2.1. Het binnenlandse politieke bedrijf.....	9
1.2.2. De relatie met Kosovo.....	10
2.Rechtstoestand/rechtsbescherming	11
2.1. Algemene rechtstoestand.....	11
2.1.1. Het rechtssysteem.....	11
2.1.2. De politie.....	13
2.1.3. Detentieomstandigheden	15
2.2. Rechtsbescherming aanwezig door middel van wetgeving: toepassing in de praktijk	17
2.3. Systeem van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schending van rechten en vrijheden.....	18
3. Specifieke situaties	20
3.1. Zuid-Servië.....	20
3.2. Roma	21
3.3. Persvrijheid, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van religie	24
3.4. Huiselijk geweld	26
3.5. LGBTI.....	30
Bibliografie	33

Inleiding

Deze COI Focus *Algemene situatie* biedt een overzicht van alle relevante informatie en analyses over de algemene situatie van asielzoekers uit Servië. De COI Focus is opgevat als een compendium en voorziet daarom niet in een synthetiserende samenvatting.

Sinds jaren volgt de Cedoca-Balkandesk de situatie in Servië op de voet. De COI Focus is gebaseerd op de informatie die Cedoca verworven heeft via eigen opzoekingen en op basis van informatie die is verworven via het Cedoca-contactennetwerk. De meeste bronnen komen van andere lidstaten van de Europese Unie, de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen, de Raad van Europa en van andere relevante organisaties (UNDP, EASO, Freedom House, Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken, Transparency International, ...).

Deze COI Focus *Algemene situatie* is een actualisering van een eerder overzicht van de situatie in Servië (laatst op 12 januari 2017). Het onderzoek is afgesloten op 14 augustus 2018 en beslaat de situatie tot 31 juli 2018.

Informatie over de jaren vóór 2014 is, voor zover ze niet meer relevant is, niet meer opgenomen in dit document. Regelmatig wordt letterlijk geciteerd uit Engelstalige bronnen. Langere citaten worden doorgaans voorafgegaan door een parafrase ervan in het Nederlands.

1. Democratie

1.1. Het democratische stelsel

1.1.1. Verkiezingen

Servië kent sinds de omwentelingen van 2000 (de val van het regime van Slobodan Milošević) een constitutionele, parlementaire meerpartijendemocratie met alle politieke en maatschappelijke vrijheden.¹

In april 2016 vinden in Servië opnieuw vervroegde parlementsverkiezingen plaats. Het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken schrijft hierover dat deze de fundamentele vrijheden respecteren en dat ze de kiezers een brede keuze geven.² Freedom House schrijft over deze verkiezingen dat de noodzaak ervan onduidelijk is tenzij de bedoeling is om een langere regeerperiode veilig te stellen (zie 1.2.1.). Freedom House erkent dat de uitslag de wil van de kiezer weerspiegelt maar merkt eveneens op dat er een duidelijke verslechtering is van de verkiezingsomstandigheden. Hierbij stipt Freedom House de grote invloed van de regerende SNS (Serbian Progressive Party) op de media aan maar ook een groot aantal berichten over druk op kiezers en een aantal onregelmatigheden tijdens verkiezingen. De oppositie spreekt over gestolen verkiezingen maar dit is volgens Freedom House overdreven omdat de onregelmatigheden niet algemeen genoeg waren om de uitslag te beïnvloeden.³

In haar Voortgangsrapport van 9 november 2016 stelt de Europese Commissie vast dat de vervroegde nationale verkiezingen in een kalme sfeer hebben plaatsgevonden. Zij roept Servië wel op de aanbevelingen van internationale waarnemers op te volgen, inclusief die betreffende het verbeteren van de transparantie van campagnefinanciering en het registratieproces.⁴

In april 2017 vinden presidentsverkiezingen plaats die reeds in de eerste ronde gewonnen worden door eerste minister Aleksandar Vučić. Het OVSE-eindrapport over de monitoring van deze verkiezingen stelt dat het verkiezingsproces in overeenstemming is verlopen met de "OSCE commitments and other international obligations and standards for democratic elections as well as with domestic legislation". Dit rapport noteert tegelijk nog gebreken en verbeterpunten (onder meer onpartijdigheid en zelfcensuur bij de media, druk op werknemers van de overheid, beter te implementeren verkiezingswetgeving, inaccurate kiezerslijsten,.....).⁵

Freedom House geeft in Nations in Transit-rapporten van 2017 en 2018 Servië telkens lichtjes slechtere of dezelfde scores⁶ voor de thema's "National Democratic Governance" (van 4.00 naar 4.25 en 4.50), "Electoral Process" (van 3.25 naar 3.50 en 3.50) en voor "local democratic government" (3.50 en 3.75).⁷

Ook wat betreft de andere parameters die Freedom House jaarlijks onderzoekt met het oog op het bepalen van de "democratiescore" van Servië is in 2017 en 2018 een lichte achteruitgang of een status

¹ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

² USDOS, 03/03/2017, [url](#)

³ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

⁴ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

⁵ OSCE, 08/06/2017, [url](#)

⁶ The ratings reflect the consensus of Freedom House, its academic advisers, and the author(s) of this report. If consensus cannot be reached, Freedom House is responsible for the final ratings. The ratings are based on a scale of 1 to 7, with 1 representing the highest level of democratic progress and 7 the lowest. The Democracy Score is an average of ratings for the categories tracked in a given year. The opinions expressed in this report are those of the author(s).

⁷ Freedom House, 11/04/2018, [url](#)

quo vast te stellen: “*Civil society*” (van 2.25 naar 2.25 en 2.50) (zie ook 3.3.), “*independent media*” (van 4.25 naar 4.50 en 4.75) (zie ook 3.3.), “*judicial framework and independence*” (opnieuw 4.50 en 4.50) (zie ook 2) en “*corruption*” (opnieuw 4.25 en 4.25) (zie ook 1.1.2.).⁸

1.1.2. De bestrijding van corruptie en georganiseerde misdaad

Servië beschikt sinds 2009 over het anticorruptieagentschap, een autonome en onafhankelijke instelling, die zich moet verantwoorden voor het nationaal parlement. Hoofdtaken van dit agentschap zijn het toezicht op de realisatie van de nationale strategie voor de strijd tegen corruptie, en op de actieplannen van de verschillende sectoren, het oplossen van belangenconflicten, de controle op de financiering van de politieke partijen, het uitwerken van richtlijnen voor de ontwikkeling en implementering van integriteitsplannen, de controle van overheidsinstellingen, en de internationale samenwerking in de strijd tegen corruptie.⁹

Op 25 december 2015 worden tijdens een grootschalige actie tegen corruptie 79 hooggeplaatste personen gearresteerd, waaronder een vroegere minister en twee adjunct-ministers. Ook Zorana Markovic, hoofd van het Servisch anticorruptieagentschap van 2009 tot 2012 en voormalig medewerker van het Helsinki Committee for Human Rights en van de VS-ambassade, wordt gearresteerd. Het gaat om een langlopend onderzoek naar fraude rond bouwterreinen, witwassen van geld, misbruik van een publieke functie en andere misdrijven. Volgens de autoriteiten zou de staat door deze misdrijven ongeveer 100 miljoen euro verlies hebben geleden.¹⁰

Het gemeenschappelijke consultatieve comité van EU en Servië over de rechtsgang en anticorruptie beveelt in februari 2016 aan dat het land het onderzoek en de vervolging van corruptie en georganiseerde misdaad zou moeten verbeteren, en dat onderzoek zou moeten gebeuren zonder politieke inmenging, waarbij de heersende praktijk van selectieve vervolging van uitsluitend de politieke oppositie zou moeten ophouden.¹¹

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) heerst er in Servië corruptie in de gezondheidszorg, het onderwijs, en heel wat takken van de overheid, waaronder de politie (zie 2.1.2.). Het Servische ministerie van Binnenlandse Zaken houdt in dit verband nog steeds een *hotline* open zodat burgers corruptiegevallen bij de politie kunnen melden. Dit ministerie heeft in 2016 ook meer dan 50 anticorruptietrainingen gesponsord voor onder meer de politie, de grenswacht en openbare aanklagers. De regering onderneemt ook stappen om corrupte ambtenaren te vervolgen maar men gaat ervan uit dat talloze gevallen van corruptie niet gemeld en dus niet gestraft worden. Lokale activisten gaan er in dit verband van uit dat arrestaties in (*high profile*) corruptiezaken eerder gebeuren op basis van politieke redenen. Nog steeds volgens het Amerikaanse mensenrechtenrapport blijven het anticorruptieagentschap en de ngo Transparency Serbia wijzen op een gebrek aan transparantie op het gebied van de strijd van de overheid tegen corruptie.¹²

Freedom House noteert in het jaarrapport 2017 dat corruptie een probleem blijft in vele sectoren waaronder veiligheid, onderwijs, huisvesting, werk, de privatiseringen én het gerecht:

“While freely elected officials are generally able to determine and implement laws and policies without interference, corruption remains a problem in many areas, including the security, education, housing, and labor sectors, as well as in privatization processes and the judiciary. The Anti-Corruption Council, made up of six members, was established in 2001 to handle corruption

⁸ Freedom House, 03/04/2017, [url](#), Freedom House, 11/04/2018, [url](#)

⁹ Serbian Anti-Corruption Portal, s.d., [url](#)

¹⁰ Balkan Insight, 26/12/2015, [url](#)

¹¹ EESC, 04/02/2016, [url](#)

¹² USDOS, 03/03/2017, [url](#)

complaints. Other entities that combat corruption include the Anti-Corruption Agency and the ombudsman, known as the Protector of Citizens of Serbia. However, these institutions lack a track record of successful investigations and prosecutions. The ombudsman has faced attacks in progovernment media in connection with charges he brought against members of the military police in 2015.”¹³

Freedom House geeft Servië in haar Nations in Transit-rapporten van 2017 en 2018 (relatief lage) status quo scores (4.25).¹⁴

Op de Corruption Perception Index van Transparency International (voor 2017) staat Servië op plaats 77 met 41 punten. De score is lichtjes slechter dan het jaar ervoor.¹⁵

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat dat Servië een zeker graad van voorbereiding heeft bereikt in de strijd tegen corruptie en georganiseerde misdaad:

“Serbia has some level of preparation in the fight against corruption. Some progress has been achieved, especially in adopting amendments to the Criminal Code in the economic crimes section; to the law on the organisation of state authorities in the field of fight against corruption, organised crime and terrorism; and to the law on seizure and confiscation of proceeds of crime. However, there is a serious delay in adopting the new law on the Anti-Corruption Agency. Corruption remains prevalent in many areas and continues to be a serious problem. Operational capacity of relevant institutions remains uneven. Law enforcement and judicial authorities still need to prove that they can investigate, prosecute and try all high level corruption cases in an unbiased and operationally independent manner.

Serbia has some level of preparation in the fight against organised crime. Some progress was made in areas such as human resource management in the Ministry of the Interior and the police. The operational capacity in both the Prosecutor’s Office for Organised Crime and the Prosecutor’s Office for Cybercrime was improved. A new strategy and action plan to prevent and fight trafficking in human beings were adopted, a National Coordinator for Combating Trafficking in Human Beings was appointed, and a new Law on the Prevention of Money Laundering and Terrorist Financing was adopted. However, Serbia has yet to establish an initial track record of effective financial investigations, as well as of investigations, prosecutions and final convictions in money laundering cases. The number of convictions for organised crime remains low. Serbia needs to focus on the implementation of the action plan agreed with the Financial Action Task Force (FATF).”

In het laatste Servië-rapport van de EC (vroeger Voortgangsrapport) staat ook nog dat in maart 2018 een nieuwe wet tegen georganiseerde misdaad, terrorisme en corruptie aangenomen is die gespecialiseerde autoriteiten voorziet om corruptiezaken te onderzoeken en te vervolgen.

The new Law on Organisation and Jurisdiction of Government Authorities in Suppression of Organised Crime, Terrorism and Corruption, which entered into force in March 2018, provides for specialised authorities for investigating and prosecuting corruption cases. It decentralises the prosecutor’s offices in charge of corruption offences, which will be located in Kraljevo, Niš, Novi Sad and Belgrade. Special departments for fight against corruption have been formed in the higher courts in these four cities. A set of trainings on the implementation of the law have been organised for the members of the judiciary. Financial forensic expertise is to be located in the special prosecution offices. The latter have yet to be set up, along with designated liaison officers in local

¹³ Freedom House, 15/04/2017, [url](#)

¹⁴ Freedom House, 03/04/2017, [url](#), Freedom House, 11/04/2018, [url](#)

¹⁵ Transparency International, 2018, [url](#)

police directorates. The law also provides scope for using task forces to investigate corruption cases.¹⁶

Soms gaan de Servische autoriteiten effectief over tot arrestatie en vervolging van ambtenaren die zich schuldig maken aan corruptie. Zo verschijnt er in juli 2018 een bericht over gearresteerde douaneambtenaren die zich hebben ingelaten met smokkelpraktijken.¹⁷

Eind juli 2018 wordt in Belgrado, Miša Ognjanović, een bekende Servische advocaat doodgeschoten. De moord zou deel uitmaken van een jarenlange oorlog tussen verschillende clans uit de georganiseerde misdaad in Servië en Montenegro.¹⁸

Volgens een artikel uit 2018 is de moord reeds het 19de slachtoffer van geweld door de georganiseerde misdaad. Ditzelfde artikel vermeldt dat de maffia actoren nauwe banden hebben met de politieke klasse, de politie en zelfs het gerecht.

Many observers suspect that the political class, the police, and even the judiciary, are tied up with these mafia killings. Indeed, of the 124 murder cases registered by Serbia's non-profit Crime and Corruption Reporting Network (KRIK) since 2012, only nine have been solved. In 87 cases, not a single suspected was named. "One of the parties involved in this mafia war is being openly backed by the state," KRIK's chief investigator Stevan Dojcinovic wrote on Twitter.¹⁹

1.1.3. Democratie vanuit het perspectief van de toetredingsproces tot de EU

De ministers van Buitenlandse en Europese Zaken van de EU beslissen op 17 december 2013 dat de toetredingsonderhandelingen in januari 2014 van start kunnen gaan. De onderhandelingen over de hoofdstukken rond democratie, justitie en fundamentele rechten zijn cruciaal. Andere zware uitdagingen voor het toetredingsproces liggen vooral op het vlak van de relaties met Kosovo.²⁰

De EC is in 2015 positief over de geboekte vooruitgang. De democratie en de rechtsstaat zijn in 2014 verder versterkt, en met de aanneming van actieplannen voor de belangrijke hoofdstukken over justitie en fundamentele rechten zijn belangrijke stappen gezet. De hervormingen van justitie moeten nog wel worden geconsolideerd en er moeten nog voldoende concrete voorbeelden van succesvolle rechtszaken tegen corruptie worden opgebouwd. In 2015 heet het ook nog dat op vlak van justitie, de strijd tegen corruptie en ook tegen discriminatie belangrijke en omvattende strategieën en actieplannen zijn goedgekeurd, maar dat er nog aandacht moet worden geschonken aan de onafhankelijkheid van sleutelinstellingen, nota bene van justitie zelf. Bovendien moeten de bovengenoemde strategieën en actieplannen ook daadwerkelijk worden gerealiseerd.²¹

Ook in de onderhandelingen met de EU en Kosovo over een normalisering van de betrekkingen met Kosovo zijn, volgens de EC, in 2015 belangrijke deelsuccessen geboekt. Maar over de moeilijkste knelpunten zoals het statuut van Kosovo is nog geen overeenkomst bereikt. Er is in 2015 een akkoord bereikt over de basisprincipes van een vereniging van Kosovaarse gemeenten met Servische meerderheid. Verder hebben twee Servische energiebedrijven toelating gekregen om actief te worden in Kosovo, en zijn er ook verdere stappen ondernomen voor de realisatie van het akkoord over de

¹⁶ European Commission, [url](#), 17/04/2018

¹⁷ Presheva Jone, 24/07/2018 [url](#)

¹⁸ Le Courrier des Balkans, 30/07/2018, [url](#)

¹⁹ Deutsche Welle, 31/07/2018, [url](#)

²⁰ Tanjug, 18/12/2013, [url](#); RFE/RL, 18/12/2013, [url](#); Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, 17/12/2013, [url](#); European Commission, 10/11/2015, [url](#)

²¹ European Commission, 16/10/2013, [url](#); European Commission, 10/11/2015, [url](#)

telecommunicatie. Ten slotte is ook vooruitgang geboekt in de dossiers van de lokale rechtbanken, de douane, het kadaster, en de grensovergangen.²²

In 2016 is de EC van oordeel dat Servië de politieke criteria voldoende vervult. Tegelijk geeft de EC aan dat het wetgevend proces verbeterd moet worden met minder gebruik van de noodprocedure. Ook het toezicht op de uitvoerende macht is voor verbetering vatbaar. Volgens de EC is Servië “redelijk voorbereid” op de lidmaatschapsverplichtingen op het gebied van de hervorming van het openbaar bestuur. Er is goede voortgang geboekt met de aanneming van diverse wetten en strategieën.²³

In het voortgangsrapport van november 2016 bekritiseert de EC opnieuw dat de corruptie wijd verspreid blijft in bepaalde sectoren, en nog altijd een ernstig probleem vormt. Volgens de EC moet er nog steeds werk worden gemaakt van het opbouwen van een *track record* van effectieve onderzoeken, vervolgingen en veroordelingen. Het juridische en institutionele raamwerk voor de bescherming van fundamentele rechten bestaat maar Servië moet nog de consistente implementatie ervan verzekeren.²⁴

Het rechtssysteem (zie 2.) is, volgens de Commissie, “enigszins voorbereid”. Er moeten wel aanvullende stappen worden genomen om de politieke invloed terug te dringen. De Commissie maakt zich ernstige zorgen over het gebrek aan volledige samenwerking met het Joegoslavië Tribunaal. Volgens de EC moet de uitspraken en besluiten van het Joegoslavië Tribunaal implementeren en dus ook meewerken met bepaalde uitleveringen. In het kader van het toetredingsproces tot de EU zijn in juli 2016 de belangrijke rechtsstaatshoofdstukken 23 (*Judiciary and fundamental rights*) en 24 (*Justice, freedom and security*) geopend (zie 2.).²⁵

Een gebied waar gedurende het afgelopen jaren geen vooruitgang is geboekt, is – nog altijd volgens de EC – de mediavrijheid en vrijheid van meningsuiting, die onder druk staan door (zelf)censuur, een gebrek aan kwalitatief hoogstaande onderzoeksjournalistiek, en de toenemende *tabloidization* van de pers. De mediavrijheid is volgens de Commissie in 2015 verder onder druk komen te staan. Het is van belang dat Servië op korte termijn de aangekondigde nieuwe mediastrategie opstelt, in samenwerking met de mediasector.²⁶ (zie 3.3.)

Begin 2018 herbevestigt de Europese Commissie officieel haar engagement om de landen van de Westelijke Balkan in de Unie te willen opnemen. “Servië en Montenegro kunnen tegen 2025 hiervoor klaar zijn.” Tegelijk onderstreept de EC het blijvende belang voor alle landen van de westelijke Balkan om de inspanningen nog te verdubbelen. Vooral op het gebied van de wetgeving, fundamentele rechten en goed bestuur. Dit geldt ook voor inspanningen op het gebied van de onafhankelijkheid, de kwaliteit en de efficiëntie van justitie (zie 2) als op het gebied van de strijd tegen corruptie en de georganiseerde misdaad (zie 1.1.2.). Wat betreft de relaties met Kosovo (zie 1.2.2.) waarschuwt de EC in 2018 dat er zonder een normalisering van de Belgrado-Pristina relaties geen duurzame stabiliteit in de regio kan zijn. Een omvattende en wettelijk bindende normalisatieovereenkomst is dan ook dringend en cruciaal zodat Servië en Kosovo hun respectievelijke pad richting EU verder kunnen bewandelen.²⁷

²² European Commission, 10/11/2015, [url](#)

²³ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

²⁴ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

²⁵ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

²⁶ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

²⁷ European Commission, 06/02/2018, [url](#)

1.2 Algemene politieke omstandigheden in het land

1.2.1. Het binnenlandse politieke bedrijf

Na algemene verkiezingen op 24 april en 4 mei 2016 wordt op 11 augustus 2016 een nieuwe regering gevormd. Aleksandar Vučić van de Servische Progressieve Partij (SNS) wordt voor de tweede opeenvolgende keer aangeduid als eerste minister. De toetreding tot de EU is als prioritaire doelstelling opgenomen in het regeringsprogramma. Een opzienbarende wissel in de nieuwe regering is de benoeming van Ana Brnabić, een lid van de LGBTI-gemeenschap, als minister van Openbaar Bestuur en Lokaal Zelfbestuur.²⁸

Freedom House stipt in haar 2017 Nations In Transit Rapport aan dat er scepsis bestaat over de rechtvaardiging en of de noodzaak van nieuwe, vervroegde verkiezingen. De echte reden zouden de zuiver politieke en persoonlijke eigenbelangen geweest zijn van Vučić, met name een zekere verlenging van zijn regeertermijn.²⁹

In 2017 wordt Aleksandar Vučić dan verkozen tot president (zie 1.2.1.). Ana Brnabić wordt premier.³⁰

Politieke vrijheden worden in Servië algemeen gesproken volledig gegarandeerd. Freedom House schrijft:

“Political parties may be established freely and can typically operate without encountering formal restrictions. Serbian voters are generally able to vote for the party they prefer without facing intimidation or coercion, though the ruling SNS was criticized for pressuring public-sector workers ahead of the 2016 polls. In addition, a group of DS supporters were attacked in March while participating in a voter outreach campaign in Belgrade. One person was injured, and several suspects were later arrested.The country’s 5 percent electoral threshold for parliamentary representation does not apply to parties representing ethnic minorities. Groups centered on the ethnic Albanian, Bosniak, Slovak, and Hungarian communities won a total of 10 seats in the 2016 elections. Nevertheless, ethnic minorities have a relatively muted voice in Serbian politics in practice. No party representing the interests of the Romany minority ran in the 2016 elections.”³¹

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) zijn er geen politieke gevangenen in Servië, wel wordt beweerd dat bepaalde arrestaties op verdenking van corruptie, witwassen van geld, omkoping, valsheid in geschrifte om politieke redenen verricht zijn:

“There were no confirmed reports of political prisoners or detainees. There were, however, reports that the government arrested persons on corruption charges for political reasons. Between December 2015 and April 2016, in three separate police operations, police arrested 175 persons, including some politicians and officials from ministries and state-owned companies, on the suspicion of corruption, money laundering, forgery, bribery, and abuse of office committed since 2004. Opposition leaders stated the arrests were politically motivated, as the majority of those arrested belonged to opposition parties, and only a few arrested individuals were from the ruling party coalition.”³²

²⁸ EASO, 11/2016, [url](#)

²⁹ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

³⁰ Council of Europe Office in Belgrade, 25/07/2017, [url](#)

³¹ Freedom House, 15/04/2017, [url](#)

³² USDOS, 03/03/2017, [url](#)

1.2.2. De relatie met Kosovo

De algehele voortgang in de toetredingsonderhandelingen met de EU hangt af van de duurzame voortgang in de normalisatie van de relaties met Kosovo.³³

Op 19 april 2013 sluiten Kosovo en Servië een historische overeenkomst over het normaliseren van hun betrekkingen, het zogenaamde "*First agreement of principles governing the normalization of relations*". Dit akkoord is tot stand gekomen na maandenlange onderhandelingen onder bemiddeling van de Europese Unie (EU). Het houdt onder meer in dat er vrije lokale verkiezingen worden gehouden in Noord-Kosovo, dat de Servische parallelle politie- en justitiestructuren in Noord-Kosovo worden ontmanteld en in het Kosovaarse systeem worden geïntegreerd. Kosovo en Servië beloven tevens dat ze elkaars toegang tot de EU niet zullen verhinderen.³⁴

Op 10 augustus 2016 verklaart de (toenmalige) Servische eerste minister Aleksandar Vučić dat, hoewel de erkenning van de onafhankelijkheid van Kosovo de enige onmiddellijke oplossing voor het conflict zou betekenen, deze voor de Servische regering geen haalbare optie is.³⁵

Op 16 januari 2018 wordt de leider van de Servische minderheid in Kosovo, Oliver Ivanović, vermoord in Mitrovica (Kosovo).³⁶ Na de moord hebben het Servische en Kosovaarse parket verklaard samen te werken in hun moordonderzoek.³⁷ Het onderzoek naar de daders van deze moord wordt initieel gevoerd door openbare aanklagers in Mitrovica, waar de moord gebeurd is, maar wordt in maart 2018 overgeplaatst naar de Speciale Aanklager van Kosovo in Pristina omwille van de "complexiteit" van de zaak. In april 2018 heeft het onderzoek nog geen duidelijkheid opgeleverd.³⁸

Servische nationalistische groepen in Servië roepen op om op de tiende verjaardag van de Kosovaarse onafhankelijkheid (17 maart) protestdemonstraties te houden.³⁹

In de zomer van 2018 ontmoeten de presidenten van Servië en Kosovo elkaar meermaals in de kantoren van de EU Hoger Vertegenwoordiger voor Buitenlandse Beleid Federica Mogherini in het kader van de verdere normalisatie van hun relaties.⁴⁰

³³ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

³⁴ KAS, 04/2014, [url](#)

³⁵ Tanjug, 10/08/2016, [url](#)

³⁶ Balkan Insight, 16/01/2018, [url](#)

³⁷ Balkan Insight, 22/01/2018, [url](#)

³⁸ Prishtina Insight, 8/3/2018, [url](#)

³⁹ Balkan Insight, 05/02/2018, [url](#)

⁴⁰ European Union External Action, 18/07/2018 [url](#); Balkan Insight, 27/06/2018, [url](#)

2. Rechtstoestand/rechtsbescherming

2.1. Algemene rechtstoestand

2.1.1. Het rechtssysteem

Sinds 2001 is het volledige gerechtelijke apparaat van de Republiek Servië aan een reeks ingrijpende hervormingen onderworpen. Deze hervormingen moeten enerzijds voor een efficiëntere rechtsgang zorgen, maar anderzijds ook de rechten van de burger beter waarborgen, dit in overeenstemming met de eisen van de Servische grondwet, van de door het land geratificeerde verdragen, en van de EU, het laatste uiteraard met het oog op de toetreding tot de EU (zie 1.1.3.). Naast een complete hertekening van de gerechtelijke kaart is ook de structuur van het gerechtelijke systeem volledig omgebouwd naar een drietrapsstelsel, met het doel, de werklast beter te verdelen over het grondgebied. Verder is ook gesleuteld aan de vereiste kwalificaties en de verkiezing van de rechters, en is een Hoge Raad van Justitie in het leven geroepen, die samen met het parlement voor de selectie en benoeming van de rechters moet zorgen. Dit alles moet de onafhankelijkheid en de kwaliteit van de rechtbanken ten goede komen. Ook de staande magistratuur is hervormd, en naast de gewone hiërarchie van procureurs zijn er nu speciale openbare ministeries voor oorlogsmisdaden en de georganiseerde misdaad.⁴¹

In het EC-voortgangsrapport van 2016 staat ook dat er voortgang is geboekt met de implementatie van de wetgeving ter bescherming van klokkenluiders, het wegwerken van achterstanden in langlopende rechtszaken en de benoeming van nieuwe leden in de *High Judicial Council* en *State Prosecutorial Council* dankzij een nieuw en transparant kiessysteem. Een negatief punt is dat het Servische parlement sinds december 2015 nog steeds geen nieuwe hoofdaanklager voor oorlogsmisdaden heeft benoemd. Dit belemmert de voortgang in de vervolging van oorlogsmisdadigers. Ook maakt de EC zich zorgen over het feit dat Servië niet langer volledig samenwerkt met het Joegoslaviëtribunaal.⁴²

Het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) schrijft in het algemeen over de huidige rechtstoestand:

“The constitution and the law grant defendants the presumption of innocence. Authorities must inform defendants promptly and in detail of the charges against them, with free interpretation as necessary. Defendants have a right to a fair and public trial without undue delay, although authorities may close a trial if the trial judge determines it is warranted for the protection of morals, public order, national security, the interests of a minor, the privacy of a participant, or during testimony of a state-protected witness.

Lay judges sit on the trial benches in all cases except those handled by the organized crime and war crimes authorities. Defendants also have the right to have an attorney represent them at public expense for cases in which defense is legally mandatory or a defendant lacks resources to acquire representation and the right to adequate time and facilities to prepare defense. Defendants have the right to access government evidence, to question witnesses, and not to be compelled to testify or confess guilt. Both the defense and the prosecution have the right to appeal a verdict.

The government generally respected these rights, although some defendants complained about not being able to present evidence at court and not being able to depose their witnesses. Poorer

⁴¹ EC, 09/11/2016

⁴² European Commission, 09/11/2016, [url](#)

defendants struggled to get legal representation, as the country does not have a functional system of free legal aid for all situations. Free legal aid was granted only in more serious cases, where the law mandates representation."⁴³

Op 15 mei 2017 wordt Snezana Stanojkovic tot hoofdaanklager oorlogsmisdaden aangesteld.⁴⁴ Haar belangrijkste agendapunt is het onderzoeken van oorlogsmisdaden tegen Serviërs. De activiteiten van het Joegoslaviëtribunaal zijn afgesloten in december 2017.⁴⁵

Wat betreft de werking van het gerecht zelf, maakt Freedom House in haar jaarrapport (2017) gewag van wijdverspreide problemen zoals onder meer corruptie, lange processen, gebrekkige uniforme toegang tot juridische bijstand, gebrekkige transparantie..... :

"The judiciary operates independently, but endemic problems continue to plague the court system, including corruption, lengthy trials, and obstacles to equal treatment, such as high fees and a lack of uniform access to legal aid. In a 2016 report, the Anti-Corruption Council noted some small improvements, citing more complete staffing of courts and progress in some old cases, but concluded that there was little transparency in the judicial system and that the government "continues to violate the presumption of innocence".⁴⁶

Freedom House noteert in het *Nations in transit*-rapport tegelijk enkele positieve elementen: Een belangrijke wet, aangenomen in december 2015 maar van kracht geworden in 2016, is de "wet op de ordehandhaving en veiligheid". Van deze wet wordt verwacht dat ze de gerechtelijke achterstand drastisch zal doen dalen. Volgens Freedom House schat de minister van Justitie Nela Kuburovic in oktober 2016 dat ongeveer 900.000 oude zaken tegen het eind van het jaar zullen opgelost raken. Ook de "wet op de bescherming van het recht op een rechtszaak zonder buitensporige vertraging" wordt in de loop van 2016 van kracht. Deze wet voorziet burgers in de mogelijkheid om een vergoeding te krijgen in zaken die jaren hebben aangesleept.⁴⁷

Het *Nations in Transit* rapport van Freedom House geeft Servië in 2017 een (relatief lage) *status quo*-score (4.50) wat betreft "*judicial framework and independence*". Het verwijst hiervoor onder meer naar het 2016 voortgangsrapport van de EC waarin bericht wordt over de falende onafhankelijkheid en de traagheid van het gerechtelijke systeem:

"Modest reforms took place to improve the efficiency of the Serbian judicial system in 2016, but, as the EU Progress Report for Serbia noted, a great deal remains to be done in this area. The report listed progress in developing a merit-based recruitment system, in reducing the backlog of cases, and in harmonizing Serbian jurisprudence with EU laws. Nevertheless, ensuring judicial independence was seen as one of the biggest failings, along with the slowness of the judicial system."⁴⁸

Ook het tweejaarlijkse rapport van de Anti-Corruption Council wordt in dit Freedom House-rapport geciteerd. Blijkt dat er vooruitgang is in het voorzien van rechtszaken binnen een redelijke termijn en het wegwerken van de gerechtelijke achterstand maar dat er ook nog veel problemen geïdentificeerd worden (politieke beïnvloeding, corruptie,...):

"Earlier in the year, the Serbian government's Anti-Corruption Council also published a report on the state of the Serbian judiciary over the preceding two years that found improvements in a number of areas, including ensuring trials within a reasonable time frame, reducing the backlog of

⁴³ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁴⁴ Balkan Insight, 15/05/2017, [url](#)

⁴⁵ The Guardian, 20/12/2017, [url](#)

⁴⁶ Freedom House, 15/04/2017, [url](#)

⁴⁷ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

⁴⁸ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

old cases, and introducing permanent appointment for heads of courts (instead of the previous temporary appointments, which had left them vulnerable to external pressure). The Council also identified numerous problems, including those relating to political influence, the judiciary's financial dependence on the executive branch, as well as problems of corruption within the judicial system".

49

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat over het rechtswezen dat Servië in januari 2018 de langverwachte *draft* heeft voorgesteld van de constitutionele hervorming voor het rechtswezen. Er staat ook dat er vooruitgang geboekt is in het wegwerken van de gerechtelijke achterstand. Toch stelt het rapport dat er nog verder werk moet gemaakt worden van de onafhankelijkheid van het gerecht als ook van een beter professionalisme:

"Serbia has some level of preparation to apply the *acquis* and European standards in this area. Serbia presented in January 2018 the long awaited draft of the constitutional reform for the judiciary that was put forward for public discussion before being sent to the Venice Commission for its opinion. Some progress was made, notably by reducing the backlog of old enforcement cases and putting in place measures to harmonise court practice, while preparations for amending the constitutional and legislative framework to further improve the independence of the judiciary are still ongoing. Corruption is widespread and remains an issue of concern. The legal framework on fundamental rights (zie 2.2.) is mostly in place but remains incomplete and its implementation inconsistent. Freedom of expression (zie 3.3.) has seen no progress. Independent and regulatory bodies need to be strengthened, including as regards budget and skilled staff, and their functional independence must be guaranteed in practice. In the coming year, Serbia should in particular: strengthen the independence, accountability, impartiality, professionalism and overall efficiency of the judicial system; ensure an effective implementation of the national anti-corruption strategy and action plan, including by providing effective coordination and ensuring that all key institutions have adequate capacity and resources to fulfil their remits effectively; improve the situation as regards creating an enabling environment for freedom of expression and media freedom."⁵⁰

2.1.2. De politie

De Servische politie is samen met de *gendarmerie* verantwoordelijk voor de binnenlandse veiligheid en de bestrijding van alle vormen van criminaliteit. De politie en de gendarmerie staan onder de voogdij van het ministerie van Binnenlandse Zaken, en de verschillende takken van de politiemacht staan onder de leiding van een algemene directie van de politie. De politie is voldoende georganiseerd, bemand en uitgerust om de nodige bescherming te kunnen bieden aan de bevolking.

Etnische minderheden zoals de Roma of de Albanen staan heel wantrouwig tegenover de politie, en dit niet zonder redenen, want in het verleden zijn talrijke en ook zware vergrijpen van de ordediensten tegen deze minderheden bekend geworden, en ook in het begin van de 21ste eeuw is het nog tot inbreuken tegen de rechten van Roma en Albanen gekomen, waarbij deze groepen slechts zelden een klacht ingediend hebben tegen de daders.⁵¹

ECRI noteert wel dat sindsdien een aanzienlijk aantal Albanen in het politiekorps is opgenomen waardoor (etnisch) "haatdragende uitspraken" en "haatcriminaliteit" gemakkelijker worden gemeld:

⁴⁹ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

⁵⁰ European Commission, [url](#), 17/04/2018

⁵¹ Belgrade Centre for Human Rights, 2012, [url](#) ; Cedoca, COI Focus Servië, 24/01/2014 ; Cedoca, COI Focus Servië, 25/09/2013; The Guardian, 26/05/2016, [url](#)

“In the south of Serbia, where a multi-ethnic police force has been created through recruitment of considerable numbers of persons of Albanian origin (§ 17 of GPR No. 11), the reporting of hate speech and hate crime works better.”⁵²

ECRI voegt hier nog aan toe dat de integratie van Albanezen in het politiekorps ook positief is voor de werkgelegenheid:

“In the context of employment, ECRI again highlights the good practice example of the integration of a considerable number of persons with Albanian origin into the multi-ethnic police force in the south of the country.”⁵³

Na een incident in april 2016 waarbij gemaskerde mannen 's nachts een wijk in Belgrado met bulldozers illegaal en met geweld platgelegd hebben om plaats te maken voor de uitvoering van een miljardenproject in de immobiëlesector en waarbij de politie er niet in geslaagd is een aantal burgers te hulp te komen, ontstaan er grootschalige protesten tegen de politie. Een van de redenen voor de protestacties is de onopgehelderde dood van een getuige van de nachtelijke afbraakwerken. De eerste minister heeft de top van de politie op hun verantwoordelijkheid gewezen maar onderzoek van het parket heeft nooit tot een resultaat geleid.⁵⁴

Een rapport uit 2016 (*Assessment of Police Integrity in Serbia*) door POINTPULSE (Western Balkans Pulse for Police Integrity and Trust) is kritisch voor de Servische politie en haar werking. Volgens het rapport is de integriteit van de Servische politie aan het verzwakken. Slechts 3% van de bevolking denkt dat er geen corrupte politieagenten zijn. De zogenoemde Intern Control Sector ontvangt slechts een klein aantal klachten in verhouding met de algemene negatieve perceptie over de politie bij de bevolking. Het overgrote deel van de bevolking gelooft ook dat de politie een instrument van de politieke klasse is. De politie is, volgens het rapport, te weinig onderworpen aan het parlement, onafhankelijke controleorganen of de Ombudsman (zie 2.3.). Positief element is de aanneming in 2016 van de nieuwe politiewet:

“The adoption of the new Law on Police was the main reform step in 2016. The legal framework for human resources management and parliamentary control of the police has been improved, but the system of internal control is still lacking. The principles of operational independence of the police are only formally promoted in the introduction to the Law, while numerous possibilities that remained in the rest of it allow the political leadership to exert influence on the actions of the police. New anti-corruption measures have been introduced, such as the integrity test and verification of financial status, but these have not been prescribed with precision. The deadline for the adoption of dozens of by-laws to ensure full implementation of the Law expires in February 2017.”⁵⁵

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) staat dat de kwaliteit van de politieonderzoeken (vooral dankzij de implementering van de nieuwe strafprocedurewet) verbetert maar dat corruptie en straffeloosheid bij de politie nog steeds problemen vormen

“Police corruption and impunity were problems. During the year experts from civil society noted that the quality of police internal investigations continued to improve, primarily because of the implementation of the new criminal procedure code. There were 147 charges brought against police officers between January 1 and October 31.”⁵⁶

In het Amnesty International jaarrapport 2017/18 staat

⁵² CoE, 16/05/2017, [url](#)

⁵³ CoE, 16/05/2017, [url](#)

⁵⁴ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁵⁵ Pointpulse, 2016, [url](#)

⁵⁶ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

“Roma continued to face ill-treatment by police. In April, a Roma couple, who reported that their car had been stolen, were detained by the police for 13 hours, denied access to a lawyer, severely ill-treated, and threatened that their children would be taken to an orphanage.” (zie 3.2.)⁵⁷

De organisatie European Roma Rights Centre heeft het koppel naderhand bijgestaan om dit geval van politiegeweld openbaar te maken en voor het gerecht te brengen.⁵⁸

In het *Serbia report 2018* van de EC staat

“The total number of police officers is 42 426. There are 601 police officers per 100 000 inhabitants, compared with the EU average of 211 in 2015.

The legal framework for police cooperation needs to be further aligned with the *acquis*. The role, competences and operational accountability of the police should be further clarified. The legal framework is insufficient to guarantee the operational independence of the police from the Ministry of the Interior, and thus to ensure full accountability only to the prosecution during the pre-investigation and investigation phase.

The reform of the human resource management system for the Ministry of the Interior and the police is being finalised. Progress has also been made on transparency in recruitment and transfer procedures, and on overall management of human resources. The rulebook on internal organisation and systematisation has not been adopted. A code of police ethics, a regulation on conducting disciplinary proceedings in the Ministry of the Interior and a rulebook on complaints procedure were adopted with a view to improving police integrity. The internal affairs sector of the Ministry of the Interior is undergoing substantial reorganisation. A new head of police was appointed.”⁵⁹

Op de website van de OVSE staat dat deze organisatie een aantal programma’s heeft lopen om de politie te helpen hervormen:

“The Mission runs a variety of programmes to assist Serbia in its police reform process and support its national strategies and priorities. These include fighting organized crime, particularly economic crime and corruption, drug trafficking, and harm reduction related to substance abuse. The Mission also helps the police introduce international standards, thereby improving its professionalism, and provides advice and assistance to the authorities to introduce sustainable quality standards in the training curricula. To increase mutual trust and confidence in the police service, the Mission helps develop community policing principles and works on strengthening the partnership between the police and the public.”⁶⁰

2.1.3. Detentieomstandigheden

In het Amerikaanse jaarlijkse mensenrechtenrapport van 2017 staat dat mishandeling van gedetineerden door de politie voorkomt én dat straffeloosheid of onderzoek ernaar een probleem blijft.

“Although the constitution prohibits such practices, police allegedly at times beat detainees and harassed persons, usually during arrest or initial detention, with a view towards obtaining a confession, even though such evidence is not permissible in court.

Impunity for abuse or torture during arrest or initial detention remained a problem, and there were few prosecutions and even fewer convictions of officials for abuse or torture. Physical abuse of detainees was compounded by procedural irregularities in the treatment of prisoners that made it

⁵⁷ Amnesty International, 22/02/2018, [url](#)

⁵⁸ European Roma Rights Centre, 16/05/2017, [url](#)

⁵⁹ European Commission, [url](#), 17/04/2018

⁶⁰ OSCE, s.d., [url](#)

difficult to identify and substantiate detainees' allegations. These included failure to perform medical examinations of inmates after the use of force, failure to determine whether the examined person was subjected to mistreatment, and lack of knowledge of how best to provide health care to a person against whom force had been used.

In June the Council of Europe's European Committee for the Prevention of Torture (CPT) published a report on its May-June 2015 visit to the country that highlighted a significant number of allegations the CPT received of physical mistreatment of criminal suspects. The allegations concerned primarily slaps, punches, truncheon blows, and prolonged handcuffing in stressed positions but also acts that could amount to torture, such as placing plastic bags over the head of suspects to induce a sensation of suffocation and blows to the soles of the feet with nonstandard objects, such as wooden floor tiles. The CPT report also noted authorities had made no progress in implementing formal safeguards against mistreatment, such as notifying relatives that a person had been taken into custody or ensuring the quality of assistance provided by ex officio lawyers."⁶¹

Wat betreft de prevalentie van foltering in Servië staat in het jaarrapport (2017) van de Ombudsman:

"Torture as a systemically organized or encouraged acting does not exist in Serbia. The statements of a large number of persons, who have been deprived of liberty, during visits by the Protector of Citizens /a National Mechanism for Prevention of Torture at detention places, indicate that a number of persons that suffered physical abuse has been considerably reduced. This is a significant improvement in the work of the state institutions. However, some deficiencies regarding the treatment of the detained persons still exist in terms of providing adequate accommodation, offering medical care and complying with the set procedures. These deficiencies, if continued, may acquire a systemic character over time and in certain segments, they practically already became systemic, due to which the competent authorities must correct the course of acting, immediately."⁶²

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat over dit onderwerp:

"In the field of prevention of torture and ill-treatment, the Public Prosecutor's Office and the Ministry of Interior adopted an official methodology for investigations into allegations of torture and other forms of ill-treatment. The Ombudsman's Office remained active in its capacity as the national preventive mechanism. Legislation needed to implement the law on the police, which should regulate the treatment of persons detained in police custody, is still lacking and penalties for ill-treatment and torture remain inadequate. A large number of recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment have yet to be applied. Proper legal safeguards to prevent torture and abuse in social institutions have yet to be adopted. No progress has been made towards de-institutionalisation, including of persons with mental disabilities and the elderly."⁶³

Op 21 juni 2018 verschijnt een nieuw rapport van de Raad van Europa ter attentie van de Servische regering van een onderzoek uitgevoerd door het European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT).⁶⁴ In dit rapport is sprake van een belangrijk aantal meldingen van (beweerde) gevallen van fysieke mishandeling door politieagenten van gearresteerden en/of gedetineerden. Het CPT heeft voor een aantal van de beweerde gevallen bewijsmateriaal gevonden. Het rapport maakt geen melding van de etnische achtergrond van de slachtoffers. Het CPT raadt de Servische regering aan om nog een onafhankelijk orgaan voor politieklachten op te richten.⁶⁵

⁶¹ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁶² Ombudsman of Serbia, 2017, [url](#)

⁶³ European Commission, [url](#), 17/04/2018

⁶⁴ Council of Europe (CPT), 21/06/2018, [url](#)

⁶⁵ Council of Europe (CPT), 21/06/2018, [url](#)

2.2. Rechtsbescherming aanwezig door middel van wetgeving: toepassing in de praktijk

Servië heeft zijn wetgeving al grotendeels aangepast aan de eisen van de Unie, de Raad van Europa en het OVSE. Deze wetten worden in het algemeen ook toegepast. Zo waarborgt de Servische grondwet voor iedereen het recht op gelijke bescherming van zijn/haar rechten in de procedures voor een rechtbank, bij andere staatsinstellingen, instellingen met openbare macht, alsook tegenover autoriteiten op provinciaal of lokaal niveau. Bovendien heeft iedereen het recht op het aantekenen van beroep (of een ander rechtsmiddel) tegen beslissingen die zijn/haar rechten, plichten of rechtmatige belangen aanbelangen. Er bestaat ook de mogelijkheid om individueel klacht in te dienen bij het Grondwettelijk Hof, indien een burger van mening is dat een beslissing zijn grondrechten schendt. Doordat Servië ook het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens heeft geratificeerd, bestaat ook de mogelijkheid om een geschil met de autoriteiten voor het EHRM te brengen, een mogelijkheid, waar Servische burgers reeds uitgebreid gebruik van hebben gemaakt.⁶⁶

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport (2017) van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken staat dat

“In 2015 parliament adopted the Law on the Protection of the Right to Trial within a Reasonable Time, which entered into force on January 1. The law provides for free and urgent judicial protection and legal remedies in the case of violations of this right to all parties in the proceedings before the courts, with the exception of proceedings before administrative authorities and for the public prosecutor in criminal proceedings.”⁶⁷

Een belemmering voor de rechtsgang zijn de hoge kosten voor het aanspannen van een rechtszaak, en de beperking van de vergoeding voor kosteloze rechtshulp tot advocaten. De vaak bijzonder goed op bepaalde juridische problemen gespecialiseerde ngo's zien zich daardoor in hun activiteiten belemmerd.⁶⁸

Volgens een bron uit 2016 zou nieuwe wetgeving over een verbetering van de toegang tot gratis rechtsbijstand voor mensen uit kwetsbare groepen en in alle situaties slechts in 2018 geïmplementeerd kunnen worden.⁶⁹

Ook in 2017 schrijft het Amerikaanse Ministerie voor Buitenlandse zaken nog dat

“poorer defendants struggled to get legal representation, as the country does not have a functional system of free legal aid for all situations. Free legal aid was granted only in more serious cases, where the law mandates representation”.⁷⁰

Tijdens een rondetafel met onder meer de OVSE en het Ministerie van Justitie in februari 2017 blijken er nog steeds obstakels te zijn om de wet te implementeren.⁷¹

Er bestaan wel verschillende niet wettelijk geregelde mogelijkheden om kosteloze rechtshulp te verkrijgen: in een deel van de Servische gemeentes wordt gratis rechtshulp aangeboden, internationale hulporganisaties zoals het UNHCR helpen kwetsbare groepen zoals de Roma. Servische ngo's zoals Praxis onderhouden met de hulp van buitenlandse financiering goed georganiseerde netwerken voor professionele rechtshulp. De meeste van deze initiatieven zijn gericht op

⁶⁶ European Commission, 12/10/2011, [url](#) ; OSCE, 09/2011, [url](#) ; EASO, 11/2016

⁶⁷ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁶⁸ Humanitarian Law Center, 18/01/2013, [url](#)

⁶⁹ Euractiv, 05/10/2016, [url](#)

⁷⁰ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁷¹ Multi Donor Trust Fund for Justice Sector Support in Serbia, 10/02/2017, [url](#)

administratieve problemen zoals ziekteverzekering, inschrijving in het bevolkingsregister of in een school, enz.

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat dat het wetgevende en institutionele kader om de mensenrechten te garanderen aanwezig is:

“The legislative and institutional framework for upholding human rights is in place. However, consistent and efficient implementation of legislation and policies throughout the country is urgently needed. In addition to making substantial efforts to uphold freedom of expression, Serbia needs to address the shortcomings outlined below and in particular: strengthen human rights institutions and guarantee their independence, including via the allocation of the necessary financial and human resources; step up actions to protect the rights of the groups facing discrimination, including lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) persons (zie 3.5.), persons with disabilities, people with HIV/AIDS and other vulnerable groups: actively pursue investigation, prosecution and convictions for hate-motivated crimes; give higher priority to the rights of the child: develop a national action plan for children and a national action plan to address violence against children; improve coordination and oversight of the child protection system and ensure that existing legislation and policies are effectively implemented; address the violations taking place in institutions; develop a comprehensive approach for the protection of national minorities by implementing its action plan on national minorities consistently across the country and amending the legal framework by means of an inclusive, transparent and efficient process; efficiently implement and monitor the strategy and action plan for Roma inclusion (zie 3.2.).”⁷²

2.3. Systeem van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schending van rechten en vrijheden

Iedereen heeft het recht om klacht in te dienen tegen een politieambtenaar indien hij/zij vindt dat zijn/haar rechten zich geschonden door een onwettige of ongepaste handeling. De klacht kan schriftelijk of mondeling worden ingediend, beroepen tegen beslissingen ook elektronisch. De eerste beslissing wordt genomen binnen 15 dagen na de klacht, en de hele klacht moet binnen de 45 dagen worden afgehandeld. Er bestaat de mogelijkheid om tegen een beslissing in beroep te gaan en de klacht door de gewone rechtbanken te laten behandelen. Er is de hiervoor normale rechtsgang, straf- of burgerrechtelijk, met een getrapt systeem, waarbij telkens beroep kan worden ingediend tegen een vonnis of arrest, tot op het niveau van het Opperste Hof van Cassatie.⁷³

In 2006 is er een intern controleorgaan opgericht, waarvan het mandaat erin bestaat om het werk van de politie te controleren, meer bepaald in verband met het respecteren van de mensenrechten. Het controleorgaan bestaat nu uit een hoofdkantoor en vier regionale eenheden waar men een klacht kan neerleggen.⁷⁴

Daarnaast bestaat er ook een interne beroepsinstantie, gesitueerd bij het kabinet van Binnenlandse Zaken waar klacht kan worden neergelegd (Bureau of Complaints and Grievances). Deze beroepsinstantie, die hoofdzakelijk werkt zoals een inspectieorgaan voor de politie, moet er onder andere op toezien dat het wettelijk kader in de praktijk wordt toegepast. Een bijkomende maatregel is de ethische gedragscode voor de politie.⁷⁵

⁷² European Commission, [url](#), 17/04/2018

⁷³ Belgrade Centre for Human Rights, 2012, [url](#); Internal Affairs Sector, s.d., [url](#); Ministry of Interior. Bureau for complaints and grievances, [url](#); Ministry of the Interior. Internal Affairs Division of the Police, s.d., [url](#)

⁷⁴ Internal Affairs Sector, s.d., [url](#); Landinfo, 10/07/2012, [url](#)

⁷⁵ Landinfo, 10/07/2012, [url](#)

De burgers kunnen zich eveneens tot de ombudsman wenden, indien zij van mening zijn dat hun rechten door de autoriteiten geschonden worden. De instelling van de ombudsman bestaat op lokaal, provinciaal en nationaal niveau. De nationale ombudsman heeft vergaande bevoegdheden, maar hij oefent geen controle uit op het parlement, de president, de regering, het Grondwettelijk Hof, de rechtbanken en de instellingen van de openbare aanklagers. De ombudsman neemt ook de functie waar van preventiemechanisme tegen foltering en andere onmenselijke of vernederende behandelingen.⁷⁶

⁷⁶ Ombudsman of Serbia, 2017, [url](#)

3. Specifieke situaties

3.1. Zuid-Servië

In de aanloop naar de nationale verkiezingen van mei 2012 worden enkele Albanese uit Zuid-Servië gearresteerd en beschuldigd van oorlogsmisdaden ten tijde van het gewapend conflict⁷⁷ van 2001. Dit gebeurt ondanks een amnestiewet voor deze feiten. De aanklachten worden snel weer ingetrokken en de verdachten worden vrijgelaten. Deze actie, die vooral op de verkiezingen gericht was, heeft samen met het Gnjilane-proces⁷⁸ wel voor grote spanningen gezorgd. Op 17 mei, 28 juni en 7 oktober 2012 wordt de politiepost van Dobrosin vanuit het nabije Kosovo aangevallen. De politieagenten blijven hierbij ongedeerd. De daders zijn gevat en in Kosovo eerst veroordeeld tot gevangenisstraffen. Uiteindelijk worden ze in december 2017 vrijgesproken op basis van procedurele gronden.⁷⁹

De amnestiewet geldt voor de gebeurtenissen in de periode van het gewapende conflict van 2001, maar niet voor eventueel recenter gewapend activisme door Albanese. Voor leden van de Albanese minderheid in Zuid-Servië die door hun vroeger of huidig anti-Servisch activisme in de negatieve aandacht van de autoriteiten zijn geraakt, en gezinsleden van dergelijke personen bestaat bij arrestatie door de Servische veiligheidsdiensten een reëel risico dat zij slachtoffer worden van mishandelingen of een vernederende behandeling. Dit blijkt uit de getuigenissen van de verdachten in het Gnjilane-proces, namelijk dat zij zwaar mishandeld zijn tijdens en na de arrestatie.⁸⁰

Toch zijn politieke activiteiten door de Albanese op zich niet verboden. Zij hebben hun eigen partijen die de lokale besturen in Bujanoc/Bujanovac en Preshevë/Preševo domineren. Sommige van hun politieke leiders nemen openlijk zeer anti-Servische standpunten in, en worden daarvoor niet gesanctioneerd. Bij onderhandelingen met de Servische overheid worden deze politici uitgenodigd en als de legitieme vertegenwoordigers van hun gemeenschap betrokken bij de gesprekken. Er zijn ook Albanese ngo's actief in de regio, die niet of nauwelijks gehinderd worden in hun activiteiten. Betogingen tegen maatregelen van de Servische overheid verlopen vreedzaam, en er zijn geen incidenten tussen de bevolkingsgroepen in de regio zelf.⁸¹

In de laatste jaren is de veiligheidssituatie in de Preševo-vallei over het algemeen zeer rustig, en zijn het slechts kleinere incidenten die de spanningen tussen de Albanese en de overheid doen oplopen, waaronder de verwijdering van een monument voor de gesneuvelde UCPMB-strijders in Preshevë/Preševo door de Servische autoriteiten (2013), de inbeslagname van Albanese schoolboeken uit Kosovo (2013), en de boycot van de onderhandelingen met de centrale autoriteiten door de Albanese vertegenwoordigers naar aanleiding van een conflict rond de heroprichting van lagere rechtbanken in de vallei.⁸²

In 2017 heeft de eerste minister van Kosovo geprovoceerd door te verklaren dat Albanese uit de Preševo-vallei in aanmerking zouden kunnen komen voor een Kosovaars paspoort en staatsburgerschap.⁸³

⁷⁷ Zuid-Servië, meer bepaald de drie gemeenten Preshevë/Preševo, Bujanoc/Bujanovac en Medvegjë/Medveđa, was in 2001 het toneel van een korte Albanese opstand, waarop de NAVO in samenwerking met de Servische autoriteiten de veiligheid herstelde.

⁷⁸ Gerechtelijke procedure tegen de zogenoemde Gnjilane-groep waarbij voormalige UCPMB-leden gevisieerd worden. Het Gnjilane-proces eindigt pas in 2013 met de volledige vrijspraak voor alle beklaagden.

⁷⁹ Gazetta Express, 06/12/2017, [url](#)

⁸⁰ Cedoca – CGVS/CGRA, 25/02/2014

⁸¹ The Council for Human Rights Bujanovic, 05/2016, [url](#)

⁸² The Council for Human Rights Bujanovic, 05/2016, [url](#)

⁸³ Preshevajone, 08/10/2017, [url](#)

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) beschrijft de werking van zogenoemde “nationale minderheidsraden” in Zuid-Servië:

“Bodies known as national minority councils represented the country’s ethnic minority groups and had broad competency over education, media, culture, and the use of minority languages. Ethnic Albanian leaders in the southern municipalities of Presevo, Medvedja, and Bujanovac and Bosniaks in the southwestern region of Sandzak complained they were underrepresented in state institutions at the local level. According to the European Commission progress report for 2015, the Bosniak community continued to be underrepresented in the local administration, judiciary, and police. The same report found Albanians were also underrepresented in public services. Ethnic Albanians lacked sufficient textbooks in the Albanian language for secondary education. On May 9, the Albanian National Minority Council and the Education Ministry signed an agreement to provide an adequate number of Albanian language textbooks”.⁸⁴

In juli 2017 bezoeken vertegenwoordigers van de Raad van Europa de Bosniakken en de Albanese minderheid in Zuid-Servië (Bujanovac en Presevo): Hoewel ze vaststellen dat een wettelijk kader een hoog niveau van bescherming van de minderheden voorziet, roepen ze ook op om het kader volledig te implementeren.⁸⁵ Ze stellen ook het volgende vast:

“We noted that while the population is facing social and economic challenges, including unemployment, the on-going political discussions at regional level have a strong impact on attitudes and perception at local level. We therefore encourage a continued EU-facilitated dialogue between Belgrade and Pristina, call for the full implementation of the existing agreements, and look forward to further mutually agreed arrangements that could ease the situation in Southern Serbia”.⁸⁶

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2018) houdt de Ombudsman speciale kantoren open in drie gemeenten met een belangrijke Albanese minderheid.⁸⁷

3.2. Roma

Een duidelijke stap voorwaarts in de bescherming van de mensenrechten en de rechten van de Roma is de aanname, in maart 2009, van de “wet op het verbod op discriminatie”.⁸⁸ Deze wet voorziet in de benoeming van een onafhankelijke commissaris voor de bescherming van de gelijkheid (Servisch: *Poverenica za Zaštitu Ravnopravnosti*). De wet voorziet tevens in gerechtelijke bescherming. De commissaris houdt zich bezig met alle gevallen van discriminatie, behalve diegene die al door de rechterlijke macht behandeld worden.⁸⁹

De commissaris reageert op klachten van discriminatie en mag overgaan tot het opstarten van een rechtszaak. Hiernaast is de commissaris bevoegd voor het toezicht houden op gelijkheid, het promoten van gelijkheid en het aanpassen van de regelgeving op het gebied van discriminatie. In augustus 2011 werden er bewustmakingscampagnes rond het werk van de commissaris voor de bescherming van de gelijkheid gevoerd. De commissaris voor de bescherming van de gelijkheid meldt in zijn jaarrapport over het jaar 2013 dat er 81 klachten zijn ingediend omwille van discriminatie op basis van etnische afkomst. Van deze klachten hebben er 34 betrekking op Roma. De commissaris voor de bescherming van de gelijkheid stelt vast dat de Roma in ieder maatschappelijk domein af te rekenen krijgen met discriminatie, en dat dit vooral in het onderwijs zorgwekkend is. De Roma krijgen ook te maken met

⁸⁴ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁸⁵ Council of Europe Office in Belgrade, 25/7/2017, [url](#)

⁸⁶ Council of Europe Office in Belgrade, 25/7/2017, [url](#)

⁸⁷ US DoS, 20/04/2018, [url](#)

⁸⁸ Law on the Prohibition of Discrimination, 26/03/2009, [url](#)

⁸⁹ Commissioner for Protection of Equality, s.d., [url](#)

discriminatie op het gebied van werkgelegenheid, gezondheidszorg en huisvesting.⁹⁰ De commissaris heeft in 2013 drie strafrechtzaken en vier burgerlijke zaken ingespannen tegen personen omwille van discriminatie tegen de Roma.⁹¹

Voor 2016 heeft de commissaris voor de bescherming van de gelijkheid 60 klachten ontvangen omwille van discriminatie op basis van etnische afkomst. Hierover staat geschreven dat er een duidelijke daling was van klachten die discriminatie inriepen op basis van nationaliteit of etnische origine in vergelijking met de voorbije jaren. Het hoogste aantal klachten op basis van deze gronden is ingediend door Roma (38.3%). Het aantal klachten door leden van de Roma minderheid is wel gedaald.⁹²

In september 2016 beslisten de EU en Zwitserland om 150.000 euro vrij te maken voor projecten die de sociale inclusie van Roma in Servische gemeenten moet bevorderen. Het gaat over projecten in onderwijs, tewerkstelling, huisvesting, sociale bescherming, gezondheidszorg en veiligheid.⁹³

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) behoren discriminatie en maatschappelijk geweld tegen leden van minderheidsgroepen, vooral de Roma, tot de ernstigste mensenrechtenproblemen in Servië.⁹⁴ Over de Roma schrijft dit rapport onder meer dat Romameisjes verhinderd worden om hun wettelijke verplicht schoolcurriculum af te maken:

“Independent observers and NGOs stated that Roma continued to be subject to the greatest discrimination of any ethnic minority in the country. Many Roma lived in informal settlements that lacked basic services, such as water, sewage facilities, access to medical care, and schools. NGOs reported that the lack of legal regularization of housing in informal Romani communities remained a major problem that blocked the access of Roma to state services. While the educational system provided nine years of free mandatory schooling, including the year before elementary school, ethnic prejudice, cultural norms, and economic hardship prevented some Romani children, especially girls, from finishing mandatory schooling.”⁹⁵

Volgens dit rapport zijn het vooral Roma-IDP's die zich in kwetsbare levensomstandigheden bevinden:

“Romani displaced persons were the most vulnerable and marginalized displaced population in the country. According to UNHCR, 92 percent of internally displaced Romani households were below the at-the-risk-of-poverty threshold and 98 percent of the displaced Romani households could not satisfy basic nutritional needs or afford to pay for utilities, health care, hygiene, education, and local transport. Romani displaced persons had a 74 percent unemployment rate. According to UNHCR, almost 90 percent of Romani displaced persons lived in substandard housing. Many displaced Roma living in informal settlements still had a permanent address registered in their place of origin in Kosovo, which prevented them from fully accessing their rights. A significant portion of Romani displaced persons could not access health care due to a lack of adequate personal documents. According to UNHCR, the vast majority of Romani displaced persons had not been able to integrate or return home. They lacked information and necessary documents and had problems acquiring birth certificates, registering for school, etc. The government provided 30 housing solutions for displaced Romani persons in Belgrade during the year.”⁹⁶

⁹⁰ Commissioner for Protection of Equality, 03/2014, [url](#) ; Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 2013, [url](#)

⁹¹ Commissioner for Protection of Equality, 03/2014, [url](#)

⁹² Commissioner for Protection of Equality, 06/2017, [url](#)

⁹³ The Delegation of The EU to Serbia, 16/09/2016, [url](#)

⁹⁴ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁹⁵ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁹⁶ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

In het ECRI-rapport voor Servië (2017) wordt melding gemaakt van een belangrijke vooruitgang op het gebied van de uitreiking van identiteitsdocumenten voor Roma in Servië:

“The existing data show one major step forward: according to UNICEF, the number of unregistered and undocumented Roma at risk of statelessness has decreased from 30 000 to about 2000; to date, no more than 700 are without birth certificates. As registration and identity documents are a precondition for access to many public services and social benefits, this progress has resulted in a major improvement in the living conditions of the newly registered Roma. The authorities also point out that 30 000 Roma children were vaccinated, that 1 300 Roma children were enrolled in pre-school and that 16 330 Roma received health insurance cards.”⁹⁷

Roma die worden gearresteerd lopen nog steeds risico op mishandeling of een vernederende behandeling. Zij dienen echter slechts zelden een klacht in tegen de politie. HRW maakt melding van één incident in 2017 waarbij een Roma-koppel opgesloten en mishandeld is geweest nadat ze de diefstal van hun auto hadden aangegeven bij de politie (zie 2.1.2).⁹⁸

Amnesty International (2018) schrijft dat gemeenschappen van Roma, Ashkali en Egyptenaren institutionele discriminatie blijven ondergaan, vooral op het gebied van toegang tot duurzame oplossingen voor huisvesting en tewerkstelling als IDP's. Een te strikte toepassing van bureaucratische regels belemmert hun toegang tot bepaalde rechten. Deze gemeenschappen blijven leven in overbevolkte omstandigheden in informele nederzettingen zonder voldoende toegang tot water en andere basisvoorzieningen.⁹⁹

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat dat er een strategieplan 2016-2025 en een actieplan voor de sociale inclusie van Roma is aangenomen

“A strategy for social inclusion of Roma 2016-2025, together with an action plan has been adopted. A body was set up to monitor the implementation of the strategy but it rarely meets. Its work is supported by an expert group, which includes civil society organisations and the National Roma Council. Progress was made on reporting on the 2015 Roma seminar conclusions and a follow-up seminar took place in 2017. Job descriptions for local Roma coordinators should be uniform throughout Serbia and made official. Most Roma in Serbia have civil documentation (birth certificates and ID cards). The procedure for registering the birth of children whose parents lack personal documents needs to be monitored. During the reporting period, there was an increase in Roma students benefiting from affirmative action. Serbia has the highest number of Roma children enrolled in primary school (84 %). However, they still face barriers and lack adequate support in education. In 2017, only 17 % of marginalised Roma children attended kindergartens. Drop outs remain high, especially for Roma girls and only 14 % of Roma youth complete secondary education, one of the lowest rates in the Western Balkans. The percentage of those completing tertiary education remains extremely low. Segregation in education needs to be addressed. Marginalised Roma have low employment rates and the situation is worsening since 2011. Informal employment continues to be high among the marginalised Roma population, and the informality gap is the highest in the region. Further measures to facilitate the transition from education to the labour market are thus needed. In addition, Roma, are still underrepresented in public administration. The Law on Housing and Building Maintenance, regulating evictions and relocations, has come into force. An assessment for the legalisation of existing settlements should be carried out. The Ministry of Construction has provided some improvement of living conditions in informal settlements in 11 municipalities. These efforts should increase as many Roma households have no access to drinking water or connection to the sewage system. A large majority of Roma have health insurance. Child

⁹⁷ Council of Europe, 16/05/2017, [url](#)

⁹⁸ HRW, 18/01/2018, [url](#)

⁹⁹ Amnesty International, 22/02/2018, [url](#)

marriage and early and forced marriages remain a concern and there is a lack of support services for girls subject to child marriage. Domestic violence is also often unreported.

As of 1 July 2017 there were 201.047 internally displaced persons (IDPs) in Serbia, of whom one third remains in a vulnerable position. The government has taken some measures and adopted a strategy to solve the problems of refugees and IDPs, but solutions remain slow and limited, with a need for increased funding. The law on permanent and temporary residence, which allows people to apply for residence at social welfare centres, needs to be implemented more consistently. Five collective centres, accommodating 108 IDPs, are gradually being closed. Roma IDPs remain the most marginalised and vulnerable. Serbia is engaged in the regional dialogue on durable solutions for displaced persons from Kosovo (the 'Skopje process').¹⁰⁰

Op 26 juni 2018 vindt het 2018 National Platform on Roma Integration in Serbia plaats. 60 deelnemers van centrale en lokale instituten, van de burgermaatschappij, Roma-vertegenwoordigers en van de media hebben die dag de implementatie van het Romabeleid in Servië besproken. Volgens Nenad Ivanisevic, beleidsadviseur in verband met Roma-inclusie bij de Vice-President van Servië is de positie van de Romagemeenschap verbeterd maar moet nog verder werk gemaakt worden van werkgelegenheid:

"Progress in living conditions of Roma has been constant in the fields of education and housing during recent years, while employment remains challenge to be addressed in the upcoming period, as well as finding sustainable legislative solution for health mediators", said Ivanisevic.¹⁰¹

In het Policy Recommendations Document van het platform staat in verband met de lokale implementering van het beleid:

"45 local self-government units have adopted local action plans, third of which without any budget, and 29 have engaged local coordinators for Roma issues. The situation with the implementation of the Strategy at local level needs to be significantly improved."¹⁰²

Volgens een artikel in Balkan Insight (2018) beschikken 32.000 Roma in Servië (6% van de totale Romabevolking) niet over identiteitsdocumenten.¹⁰³

In Servië zijn ook ngo's actief die steun verlenen aan Roma in verschillende domeinen (Praxis, Hleb Zivot, UNICEF, Romachildrenscentre, Roma Women's Centre Bibija,) ¹⁰⁴

3.3. Persvrijheid, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van religie

Verschillende bronnen laten zich in de loop van 2015 kritisch uit over de persvrijheid in Servië: Human Rights Watch, het European Fund for the Balkans en de World Association of Newspapers and News Publishers hebben rapporten uitgebracht waarin zij het hebben over aanvallen op journalisten, campagnes tegen kritische media en de pogingen om onafhankelijke berichtgeving te hinderen.¹⁰⁵

Ook in 2016 is geen verbetering vast te stellen op dit gebied: De EC stelt in haar communicatie bij het Voortgangsrapport van 2016 dat geen vooruitgang is gemaakt bij het verbeteren van de voorwaarden

¹⁰⁰ European Commission, [url](#), 17/04/2018

¹⁰¹ Regional Cooperation Council, 26/06/2018, [url](#)

¹⁰² Regional Cooperation Council, 26/06/2018, [url](#)

¹⁰³ Balkan Insight, 12/01/2018, [url](#)

¹⁰⁴ Balkan Insight, 12/01/2018, [url](#), Roma Children's Centre, sd, [url](#), Roma Women's Centre, sd, [url](#)

¹⁰⁵ Balkan Insight, 29/10/2015, [url](#); WAN-IFRA, 09/2015, [url](#); HRW, 15/07/2015, [url](#); European fund for the Balkans, 03/2015, [url](#)

voor de volle uitoefening van de meningsvrijheid.¹⁰⁶ Ngo's en mediabronnen stellen dat het niveau van geweld, intimidatie en lastercampagnes tegen onafhankelijke en onderzoeksjournalisten niet is veranderd van 2015 naar 2016.¹⁰⁷

De ombudsman citeert in 2016 in dit verband de rapporteur van het Europese Parlement voor Servië:

"Threats, violence and intimidation of journalists remained a topic of concern, which was noted as well by the European Parliament Rapporteur for Serbia David McAllister. The pressures on the media are evident in different ways, from open to hidden forms. In most cases, the reporters complained about being exposed to pressure and verbal threats during the reporting."¹⁰⁸

Op 16 juni 2016 wordt de Servische radiojournalist Luka Popov in Noord-Servië vermoord. De OVSE-vertegenwoordiger voor de media en de pers, Dunja Mijatovic verwelkomt de snelle reactie van de autoriteiten bij de arrestatie van de verdachten.¹⁰⁹

Ook Freedom House noteert dat de ruimte voor onafhankelijke journalistiek en onafhankelijke media klein blijft in Servië in 2016: Een rapport uit april 2016 door het Balkan Investigative Reporting Network (BIRN) herhaalt de klachten die gehoord zijn bij journalisten en uitgevers. Deze stellen dat de mediavrijheden opmerkelijk verslechterd zijn sinds hun vorige rapport in 2014.¹¹⁰ Freedom House maakt melding van een zuivering van kritische redacteuren en journalisten bij Radio-Television Vojvodina (RTV) sinds mei 2016.¹¹¹

In het Freedom of the Press rapport (2017) krijgt Servië slechts een "gedeeltelijk vrij" appreciatie en staat nog dat een reeks van doodsbedreigingen en andere intimidaties gericht aan journalisten geleid hebben tot een verklaring van de OVSE in september 2017.¹¹²

Volgens HRW gingen aanvallen op mediamensen en journalisten door in 2017:

"Attacks and threats against journalists continued. The authorities' response was inadequate. Between January and mid-November, the Independent Journalists' Association of Serbia (NUNS) registered 75 incidents of violence, threats or intimidation against journalists, including six physical attacks. Pro-government media outlets continued to engage in smear campaigns against independent outlets and journalists."¹¹³

In het *Serbia 2018 Report* van de EC (vroeger Voortgangsrapport) staat

"Serbia has some level of preparation concerning freedom of expression. However, there was no progress over the reporting period and this lack of progress is increasingly a matter of concern. The overall environment is still not conducive to the exercise of this right. Cases of threats, intimidation and violence against journalists are still a concern, while investigations and final convictions remain rare. Serbian authorities need to react promptly to and publicly condemn hate speech and threats against journalists. Legislation on the media still needs to be fully implemented. Serbia's legal framework needs to provide for greater transparency of ownership and funding of media outlets. Co-financing of media content to meet public interest obligations needs to be implemented in line with the legislative framework. This requires transparent and fair procedures without interference by the state administration, especially at local level. In addressing the shortcomings outlined here, Serbia should in particular: create an enabling environment in which

¹⁰⁶ European Commission, 09/11/ 2016, [url](#)

¹⁰⁷ Balkan Insight, 12/09/2016, [url](#); EFJ, 17/06/2016, [url](#)

¹⁰⁸ Ombudsman of Serbia, 2017, [url](#)

¹⁰⁹ RWB-RSF, 20/06/2016, [url](#); OSCE, 20/06/2016, [url](#)

¹¹⁰ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

¹¹¹ Freedom House, 03/04/2017, [url](#)

¹¹² Freedom House, 01/11/2017, [url](#)

¹¹³ HRW, 18/01/2018, [url](#)

freedom of expression can be exercised without hindrance, and ensure that threats, physical assaults, the instigation of violence, and cases of invasion of privacy against journalists and bloggers are properly followed up by law enforcement and the judicial authorities, and publicly condemned by government officials; ensure the full implementation of media laws and strengthen the independence of the Regulatory Body for Electronic Media; adopt the new strategy for the development of a public information system, in a transparent and inclusive manner; ensure adequate funding of public broadcasting services, and transparent and equitable co-funding for media content serving the public interest."¹¹⁴

Volgens Amnesty International (2018) wordt de vrijheid van meningsuiting in het geval van onderzoeksjournalisten soms gecompromitteerd: "Independent journalist associations registered dozens of incidents targeting journalists, including physical assaults and death threats."¹¹⁵

En, volgens Human Rights Watch, geldt hetzelfde voor mensenrechtenactivisten: "Human rights defenders operate in a hostile environment. Online threats against human rights activists are commonplace and rarely investigated by authorities. Pro-government media smear human rights defenders as "traitors" and "foreign mercenaries."¹¹⁶

In juni 2018 verdwijnt onderzoeksjournalist Stefan Cvetkovic die onderzoek voert naar de moord op Oliver Ivanovic in Kosovo. Hij duikt na een dag opnieuw op maar de Servische politie beschuldigt hem ervan de verdwijning zelf in scène gezet te hebben. Naderhand wordt hij in een café aangevallen door een dorpsgenoot.¹¹⁷

De grondwet garandeert vrijheid van religie en dit wordt in het algemeen ook in de praktijk gerespecteerd.¹¹⁸ Er zijn in 2016 geen gevallen gerapporteerd van vervolging op basis van religie.¹¹⁹

Wat betreft de vrijheid van opinie, geweten en religie heeft de ombudsman in 2016 geen klachten ontvangen die van die aard zijn dat er actie zou moeten ondernomen worden:

"Complaints and addresses of citizens due to the violation of religious freedom and rights have continually been scarce, diverse and do not constitute grounds for actions to be undertaken by the Protector of Citizens."¹²⁰

3.4. Huiselijk geweld

In het algemeen ligt de frequentie van intrafamiliaal geweld in Servië hoog.¹²¹ De hoge werkloosheid en de in het algemeen uitzichtloze economische situatie (in onder meer Zuid-Servië) zorgen voor grote intrafamiliale spanningen en veel huiselijk geweld: in 2013 zijn in Servië minstens 45 vrouwen gestorven als slachtoffers van partnergeweld, en jaarlijks wenden zich 3,500 tot 4,000 vrouwen tot de adviescentra voor intrafamiliaal geweld.¹²² In 2015 zijn 33 vrouwen gedood bij incidenten met huiselijk geweld.¹²³

¹¹⁴ European Commission, [url](#), 17/04/2018

¹¹⁵ Amnesty International, 22/02/2018, [url](#)

¹¹⁶ HRW, 18/01/2018, [url](#)

¹¹⁷ Balkan Insight, 10/07/2018, [url](#)

¹¹⁸ Freedom House, 15/04/2017, [url](#)

¹¹⁹ USDOS, 15/08/2016, [url](#)

¹²⁰ Ombudsman of Serbia, 2017, [url](#)

¹²¹ Immigration and Refugee Board of Canada, 15/05/2015, [url](#)

¹²² Le Courier des Balkans, 12/01/2014, [url](#)

¹²³ The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, 25/11/2015, [url](#)

In 2014 zijn er nog te weinig opvangmogelijkheden voor mishandelde vrouwen. Contactverboden worden niet voldoende afgedwongen door het gerecht. In Vranje worden slachtoffers van intrafamiliaal geweld uit gebrek aan geschikte vrouwenhuizen vaak ondergebracht in ruimtes die eigenlijk zijn voorbehouden aan psychiatrische patiënten. In mei 2014 is met de bouw van een nieuw vluchthuis voor vrouwen in Vranjska Banja begonnen.¹²⁴

In 2015 maakt een rapport gewag van (gemeentelijke) "Social Welfare Centres" als belangrijkste instanties die bijstand verlenen:

According to the Protector of Citizens, there are 101 SWCs in Serbia that provide assistance to victims of domestic violence, including: help with application for protection orders; submitting findings and opinions to the police, public prosecutor and the Court; finding accommodation for women in safe houses; and providing advice, guidelines and other services (Serbia Nov. 2014, 35). The same source indicates that SWCs possess mobile teams and a phone hotline (ibid.). According to Praxis, some SWCs provide counselling and some have shelters on site, find emergency accommodations in individual homes, or arrange placement in a safe house in another municipality (Praxis 2012, 6). Praxis notes that SWCs are one of the first institutions in Serbia which "undertakes active measures for the protection and support of survivors" (ibid., 5). However, the same source reports several impediments to obtaining adequate social protection through SWC in Serbia, including:

A "lack of personal documentation, permanent/temporary residence";

"complicated and lengthy administrative procedures";

difficulties for uneducated clients to understand the requirements;

A lack of funds in the budgets of local governments (ibid.).¹²⁵

Bij Albanese en Roma-vrouwen speelt bovendien de culturele en sociale achtergrond een grote rol in de context van huiselijk geweld: de drempel om een officiële klacht in te dienen ligt bijzonder hoog, en zij zijn ook minder geneigd om naar de hulpverlening te stappen.¹²⁶

Op wetgevend vlak zijn de voorbije jaren wel een aantal initiatieven genomen die toelaten om daders te straffen. Huiselijk geweld is in Servië intussen zowel in de strafwet, strafprocedurewet¹²⁷ als in de familiewet opgenomen. Naast een gevangenisstraf kunnen er (op basis van deze wetteksten) intussen beschermingsmaatregelen voor slachtoffers van huiselijk geweld worden uitgesproken zoals een bevel tot uitzetting van de dader uit de woning, een contactverbod of een verbod tot stalken. Daarbij wordt eveneens rekening gehouden met de kinderen en kan de dader ontzet worden uit zijn ouderlijke rechten.¹²⁸

In november 2013 heeft Servië ook de conventie over de preventie van en de strijd tegen geweld op vrouwen en huiselijk geweld geratificeerd (Istanbul Convention). Deze is sinds augustus 2014 ook van kracht. De conventie voorziet ook een monitoringsmechanisme met daaraan gekoppeld het verzamelen van de gemonitorde, statistische gegevens (met het oog op verbeterde beleidsstrategieën).¹²⁹

In 2016 meldt Servië aan het Committee on the Elimination of Discrimination against Women van de Verenigde Naties (CEDAW) een aantal verdere ontwikkelingen op het vlak van het nationale beleid

¹²⁴ Le Courier des Balkans, 11/05/2014, [url](#)

¹²⁵ Immigration and Refugee Board of Canada, 15/05/2015, [url](#)

¹²⁶ The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, 25/11/2015, [url](#)

¹²⁷ UN CEDAW, 29/03/2016, [url](#)

¹²⁸ OSCE, 2005, [url](#), Azil, 2004, [url](#)

¹²⁹ US AID, 11/2016, [url](#)

("important strategic documents") in verband met geweld op vrouwen en in verband met de toekenning van budgetten hiervoor. Ook nieuw ontvangen donorfondsen staan in dit document opgenomen. Dit rapport maakt melding van de ingevoerde maatregelen ter harmonisatie van strategieën en actieplannen (op diverse niveaus) en van de ingevoerde maatregelen om de samenwerking te verbeteren tussen alle actoren op het terrein. Ook maakt het rapport gewag van een op til zijnde wet op gendergelijkheid die voorzien is voor de periode 2016-2020. Dit rapport geeft bovendien (voor het eerst) officiële cijfergegevens voor de jaren 2013 en 2014 in verband met het aantal gerapporteerde gevallen van huiselijk geweld (respectievelijk 5.748 en 6.436), het aantal afgewezen rapporteringen (respectievelijk 2.033 en 3.277), het aantal lopende onderzoeken (respectievelijk 483 en 316), het aantal aangeklaagde personen (respectievelijk 2.674 en 1.897), het aantal gedetineerden (respectievelijk 533 en 442), het aantal boetes (respectievelijk 24 en 19), het aantal gemeenschapsdiensten (respectievelijk 13,11), het aantal straffen met uitstel (respectievelijk 1.386 en 1.252) gerechtelijke aanmaningen (respectievelijk 10 en 3), het aantal veiligheidsmaatregelen (respectievelijk 37 en 13), het aantal veroordelingen (respectievelijk 1.987 en 1.740) en het aantal vrijspraken (respectievelijk 13 en 112).

Nog altijd volgens dit rapport zijn er in 2013 en 2014 vier speciale werkprotocollen aangenomen voor het gerecht, de politie, de sociale beschermingsdiensten en de gezondheidsdiensten en is er ook een werkgroep binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken opgericht voor het monitoren en coördineren van politieactiviteiten in gevallen van geweld op vrouwen binnen het gezin en partnerrelaties. Aspirant-politieagenten krijgen voortaan het wettelijk kader te studeren dat verband houdt met huiselijk geweld.

In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) staat dat het parlement op 23 november 2016 de wet ter preventie van familiaal geweld heeft goedgekeurd. De wet versterkt de beschermende maatregelen voor slachtoffers van huiselijk geweld door de slachtoffers tijdelijk weg te halen uit het huis van de dader (min 48 uur en max 30 dagen). De wet is in de zomer van 2017 in voege getreden.¹³⁰

Het Amerikaanse mensenrechtenrapport (2017) vermeldt de straffen die staan op mishandeling, verkrachting, huiselijk geweld maar geeft ook aan dat deze niet afdoende worden toegepast. Vervolg is moeilijk omwille van een gebrek aan bewijsmateriaal of aan (bereidwillige) getuigen.

"Rape, including spousal rape, is punishable by up to 40 years in prison. The government did not enforce the law effectively. Advocates believed that only a small percentage of rape victims reported their attacks because of fear of reprisal from their attackers or humiliation in court.

Violence against women continued to be a problem. Domestic violence is punishable by up to 10 years' imprisonment. While the law provides women the right to obtain a restraining order against abusers, the government did not enforce the law effectively. Domestic violence cases were difficult to prosecute because of the lack of witnesses or evidence and the unwillingness of witnesses or victims to testify. While authorities generally acknowledged high levels of domestic violence, there were no reliable statistics on the extent of the problem.

According to media reports, through October family violence had claimed the lives of 24 women. In August the ombudsman established that, in 12 of 14 reported cases of killings of women, the relevant institutions failed to respond to reported violence against the women prior to the incident. The ombudsman alleged that there were attempts to cover up these failures by authorities. According to the Autonomous Women's Center in 2015, an estimated 1,200 women moved to safe houses throughout the country while only 71 perpetrators were removed from their residences.

¹³⁰ Heinrich Böll Stiftung, 22/09/2017, [url](#)

According to the commissioner for the protection of equality, the majority of cases filed with that institution dealt with discrimination against women.”¹³¹

In dit Amerikaanse mensenrechtenrapport wordt ook melding gemaakt van *safe houses*:

“The few official agencies dedicated to combatting family violence had inadequate resources. In 2015 there were 14 safe houses for women in operation, most operated by NGOs. In a few cases, local municipalities contributed financial support. All safe houses also accommodated the children of the women in residence. According to the assessments of NGOs, women returned to their abuser from seven to 11 times before making the final decision to leave. Some safe houses reported that up to half of their resident victims returned to their abuser [...].”¹³²

USAID ondersteunt sinds 2012 een aantal belangrijke verenigingen zoals de Association of Public Prosecutors en de hulporganisatie Counseling Against Family Violence (zie ook infra) met subsidies, handboeken, vocational training,¹³³ Dankzij USAID en in samenwerking met UNDP kan ook het (gemeentelijke) centrum voor bijstand aan slachtoffers van huiselijk geweld in 2017 zich moderniseren en een betere accommodatie aanbieden.¹³⁴

In 2015 opent het nieuw *safe house* in Vranje¹³⁵ en in april 2016 opent een *safe house* in Sremska Mitrovica.¹³⁶

In het jaarlijkse rapport van de organisatie Women Against Violence (2018) wordt melding gemaakt van een aantal regionale vluchthuizen (*shelters*):

“There are twelve women’s shelters in Serbia, with approximately 257 shelter places available. About half of the shelters offer services 24/7. Womens shelters exist in most regions, but still shelters do not cover all of the country’s territory. The majority of the shelters are reserved for women survivors of domestic violence, even though they are theoretically available to all survivors of DV, thus including men and boys. One shelter is a general shelter for homeless people and children and one has two apartments dedicated to elderly people. Women's shelters provide services free of charge.”¹³⁷

Daarnaast zijn er nog 28 centra voor slachtoffers van geweld maar WAVE noteert hierbij dat deze centra eigenlijk niet voldoen aan de geijkte criteria voor zo’n centrum. Ten slotte noteert deze organisatie nog dat

“The Previous National Strategy for Preventing and Eliminating Violence against Women in Family and Partner Relationships for 2011-2015 expired (zie ook infra). No new strategy has been adopted since. The action plan for the previous strategy has never been adopted. There is a government coordinating body for implementing policies and measures to prevent violence against women – the Coordinating Body for Gender Equality.”¹³⁸

De organisatie “Sigurna Kuca/Counseling against Family Violence” blijft intussen bijzonder actief in het verstrekken van eerstelijns hulp, het zoeken van lokale opvangthuizen voor wie daar nood aan heeft en ook het verstrekken van gratis juridische bijstand. Voor dit laatste beschikt deze organisatie

¹³¹ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹³² USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹³³ US AID, 11/2016, [url](#)

¹³⁴ UNDP Serbia, 8/03/2017, [url](#)

¹³⁵ B92, 19/03/2015, [url](#)

¹³⁶ B92, 15/04/2016, [url](#)

¹³⁷ WAVE, 03/2018, [url](#)

¹³⁸ WAVE, 03/2018, [url](#)

over een netwerk van advocaten die ook actief zijn buiten Belgrado. In januari 2016 heeft deze organisatie nog het bezoek ontvangen van (toenmalig) eerste minister Vucic.¹³⁹

In het kader van de 62ste VN-Commissie over de status van vrouwen (maart 2018) heeft de "Gender Theme Group Serbia" een "gender brief for Serbia" gepubliceerd voor de periode 1 december 2017 tot 1 juni 2018. Hierin worden een aantal nieuwe ontwikkelingen opgesomd in het domein van het beleid ten aanzien van de strijd tegen geweld op vrouwen en meisjes en ook ten aanzien van gendergelijkheid in Servië. Er staat onder meer dat de implementering van de National Strategy for Gender Equality (2016-2020) (plus actieplan) (zie supra) opnieuw verdergezet wordt. Volgens de "Gender Brief" heeft de wet op de preventie van huiselijk geweld (van kracht sinds 1 juni 2017) wel degelijk verandering gebracht in de bestaande praktijken binnen het institutionele kader in Servië. De politie en het parket hebben meer dan 23.000 noodmaatregelen uitgevaardigd. Nog volgens de "Gender Brief" werkt de regering aan een eerste nationale rapport over het beëindigen en voorkomen van geweld op vrouwen. Hierin zal een overzicht staan van alle (wettelijke) maatregelen met hierbij ook alle relevante statistische informatie. Het wetsontwerp in verband met gendergelijkheid is klaar om de parlementaire goedkeuringsprocedure aan te vangen. Nog in de "Gender Brief" staat dat "UN Women" strategische samenwerkingsverbanden op poten heeft gezet met vijf burgermaatschappijorganisaties en met lokale netwerken die zich op het terrein inzetten om gendergerelateerde discriminatie en geweld op vrouwen tegen te gaan. Hierbij vermeldt het rapport ook nog de uitvoering van drie verschillende projecten gefinancierd door het "UN Trust Funds" om geweld op vrouwen te stoppen.¹⁴⁰

In juli 2017 vinden twee vrouwen de dood na intrafamiliaal geweld op hen. Dit leidt deze keer tot nationale protesten.¹⁴¹

3.5. LGBTI

Bij de Gay Parade van 2010 wordt de stoet nog aangevallen door tegenbetogers en raken tientallen politieagenten gewond.¹⁴² De op 28 september 2014 in Belgrado zonder grotere incidenten gehouden Gay Parade werd door de Europese Commissie als een belangrijke mijlpaal voor de effectieve uitoefening van mensenrechten in het algemeen en van de LGBTI-rechten in het bijzonder beschouwd.¹⁴³

Ook in 2015 en 2016 kan de Gay Parade plaatsvinden zonder incidenten.¹⁴⁴ In september 2017 vindt de Belgrade Pride opnieuw zonder incidenten plaats, dit keer met premier Ana Brnabic (zie 1.2.1.), die openlijk lid is van de LGBTI-gemeenschap, als opvallende deelnemster.¹⁴⁵

Toch ligt de maatschappelijke aanvaarding van seksuele minderheden erg laag en bestaat onder de Servische bevolking weinig steun voor de Gay Pride, die door velen als provocatief wordt ervaren. Volgens de commissaris voor de bescherming van de gelijkheid behoren de LGBTI tot de sociale groepen met het grootste risico op discriminatie.¹⁴⁶

Volgens een ECRI-rapport daalt het aantal gerapporteerde incidenten van racisme, homofobie of transfobie maar heeft dit vooral met onderrapportering te maken.

¹³⁹ Sigurna Kuca, [url](#)

¹⁴⁰ UN Gender Group in Serbia, 6/2018, [url](#)

¹⁴¹ UN Women, 31/10/2017, [url](#)

¹⁴² RFE/RL, 27/09/2013, [url](#)

¹⁴³ European Commission, 08/10/2014, [url](#)

¹⁴⁴ Balkan Insight, 20/09/2015, [url](#)

¹⁴⁵ Balkan Insight, 17/09/2017, [url](#)

¹⁴⁶ Commissioner for Protection of Equality, 03/2014, [url](#)

“Official statistics indicate a decrease in the number of racist, homo- and transphobic incidents over the past five years and in 2016 in particular: 56 cases were registered in 2011, 39 in 2012, 24 in 2013, 32 in 2014, 33 in 2015 and nine until July 2016. The two most frequently targeted groups are Roma and LGBT persons. A recent survey indicates that violence against LGBT persons is underreported and that the real level of homo- and transphobic violence is much higher than the official statistics suggest: 23% of the surveyed Serbian LGBT persons reported that they had suffered physical violence.⁷³ Transgender persons are particularly affected by hate crime, most likely due to them being more easily identified.”¹⁴⁷

De bescherming van de rechten van de LGBTI-gemeenschap blijft een aandachtspunt. Politiek leiderschap en politieke wil blijven nodig om te komen tot algehele sociale acceptatie.¹⁴⁸

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse zaken (2017) schrijft over fysiek geweld, haatboodschappen en dreigementen:

“While attacks against LGBTI individuals happened often, few were reported to authorities because victims were afraid of further harassment. During the year the NGO Egal reported 20 attacks against LGBTI persons. LGBTI activists maintained that LGBTI persons did not report many violent attacks to police because the victims did not believe the cases would be addressed properly and they wanted to avoid victimization by police and the publicity that would be generated by their complaints.

Members of the community were frequently exposed to threats and hate speech. The majority of attacks were never resolved and perpetrators never identified. NGOs stated that attacks against activists remained unsolved because of a lack of political will to punish perpetrators. LGBTI activists also claimed that the inadequate government response to violent acts against the LGBTI community encouraged perpetrators to target them for abuse. In one incident, on August 22, two men physically attacked Boban Stojanovic, one of the organizers of the Belgrade Pride event, in downtown Belgrade. Police opened an investigation but had not arrested any suspects as of year’s end.”¹⁴⁹

In het *Serbia 2018 Report* van de EC staat

“As part of public awareness on the rights of lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) persons, both the Serbia Pride in June and the Pride Parade in September 2017 took place without incidents, the latter attended by the Prime Minister and other government representatives. Training on adequate social protection services for LGBTI persons and their families was provided for employees of social work centres. Anti-discrimination training has also been given to the police, and efforts are ongoing to improve communication with the LGBTI community. However, the situation remains difficult and activities in the action plan for the national anti-discrimination strategy that benefit LGBTI persons are behind schedule. There has also been a slight increase in violence against LGBTI persons. Investigation, prosecution and penalties for hate speech, threats and attacks against members of the LGBTI community are often inadequate. Centralised official data on hate crimes are still lacking. Transgender persons are particularly vulnerable to discrimination, family rejection, homelessness and violence. Provision of new official identity documents is slow, which affects their democratic rights. There is no law on gender recognition. Discriminatory content has been removed from two high school textbooks, with six more to be

¹⁴⁷ Council of Europe, 16/05/2017, [url](#)

¹⁴⁸ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

¹⁴⁹ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

revised. Stronger, visible political commitment to promote social inclusion and respect for the rights of LGBTI persons is needed.”¹⁵⁰

¹⁵⁰ European Commission, [url](#), 17/04/2018

Bibliografie

- Amnesty International, *Report Serbia 2017/18*, 22/02/2018, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/serbia/report-serbia/> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Azil, Family Act of Serbia, 2004, <http://azil.rs/en/wp-content/uploads/2017/04/family-act-serbia.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- B92, *Fund hands over new safe house in Sremska Mitrovica*, 15/04/2016, https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2016&mm=04&dd=15&nav_id=97714 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- B92, *Safe house in Vranje opens*, 19/03/2015, https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2015&mm=03&dd=19&nav_id=93544 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *'Soft' Censorship Threatens Serbian Press Freedom*, 29/10/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/soft-government-s-censorship-threat-to-media-freedom-in-serbia--10-28-2015> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Attacks on Serbia media 'aim to cut their funds'*, 12/09/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/attacks-on-serbian-media-aim-to-cut-their-funding-09-12-2016> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Belgrade Stages Gay Pride Amid Heavy Security*, 20/09/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/belgrade-locked-down-for-gay-pride-parade-09-20-2015> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *In pictures: Serbia's PM makes history, joining Pride Parade*, 17/09/2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/in-pictures-hundreds-march-for-belgrade-pride-parade-09-17-2017> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo, Serbia agree to share Information on Ivanovic*, 22/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serbia-agree-to-share-information-on-ivanovic-01-22-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Live: Kosovo Serb Leader Ivanovic shot dead in Mitrovica*, 16/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serb-leader-killed-in-north-kosovo-01-16-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Normalising Ties essential, EU tells Serbia, Kosovo*, 27/06/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/normalisation-between-serbia-and-kosovo-essential-eu-warns-06-27-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbia selects new chief war crimes prosecutor*, 15/05/2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-chooses-new-chief-war-crimes-prosecutor-05-15-2017-1> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbia's stateless Roma struggle for visibility*, 12/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-stateless-roma-struggle-for-visibility-01-09-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbia's stateless Roma struggle for visibility*, 12/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-stateless-roma-struggle-for-visibility-01-09-2018>, [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbia's stateless Roma struggle for visibility*, 12/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-stateless-roma-struggle-for-visibility-01-09-2018> [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Balkan Insight, *Serbian Police Arrest 79 in Anti Corruption Swoop*, 26/12/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-police-arrest-80-in-anti-corruption-swoop-12-26-2015-1> [geraadpleegd op 09/08/2018]

- Balkan Insight, Serbian Rightists to protest on Kosovo Independence Day, 05/02/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbian-rightists-to-stage-protest-on-kosovo-independence-day-02-05-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Balkan Insight, *Suspected attacker of controversial Serbian Journalist arrested*, 10/07/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/suspected-attacker-of-controversial-serbian-journalist-arrested-07-10-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Belgrade Centre for Human Rights, *Human Rights in Serbia 2011, 2012*, <http://english.bgcenter.org.rs/images/stories/Datoteke/human%20rights%20in%20serbia%202011.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Cedoca, COI Focus Servië, *Veiligheidssituatie van de Albanezen in de Presevo-vallei*, 24/02/2014
- Commissioner for Protection of Equality [website], s.d., <http://ravnopravnost.gov.rs/en/> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Commissioner for Protection of Equality, *Abridged version of 2016 Regular Annual Report of the Commissioner for the Protection of Equality*, 06/2017, <http://ravnopravnost-5bcf.kxcdn.com/wp-content/uploads/2017/10/Poverenik-Skraceni-godisnji-izvestaj-za-2016-engl-za-odobrenje-za-stampu.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Commissioner for Protection of Equality, *REGULAR ANNUAL REPORT OF THE COMMISSIONER FOR PROTECTION OF EQUALITY FOR 2013*, 03/2014, http://www.ravnopravnost.gov.rs/index.php?option=com_jdownloads&Itemid=0&view=finish&cid=1497&catid=516&lang=en [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Council of Europe (CoE), *ECRI Report on Serbia*, 16/05/2017, <http://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Council of Europe (CoE), *ECRI Report on Serbia*, 16/05/2017, <http://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> [geraadpleegd op 14/08/2018]
- Council of Europe Office in Belgrade, *Serbia: "Political will is key to pursue democratic reforms and secure minorities' rights"*, 25/07/2017, <https://www.coe.int/en/web/belgrade/-/serbia-political-will-is-key-to-pursue-democratic-reforms-and-secure-minorities-rights-> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Council of Europe, Committee for the Prevention of Torture, *Report to the Government of Serbia on the visit to Serbia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 21/06/2018, <http://www.refworld.org/docid/5b2b60837.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Council of Europe, *ECRI Report on Serbia*, 16/05/2017, <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Council of the European Union, *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*, 17/12/2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/140142.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Delegation of the European Union to the Republic of Serbia, *International Day for the Elimination of Violence against Women*, 25/11/2015, <http://europa.rs/international-day-for-the-elimination-of-violence-against-women/?lang=en> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Deutsche Welle, *Mafia Murders shock Serbia, reveal Web of Corruption*, 31/07/2018, <https://www.dw.com/en/mafia-murders-shock-serbia-reveal-web-of-corruption/a-44902334> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- EESC, *Joint Report Rule of Law and Anti-Corruption in the EU and negotiations: state of affairs, challenges and recommendations*, 04/02/2016, <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/joint-report-2nd-eu-serbia-jcc-rule-of-law-and-anti-corruption.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Euractiv, *Free legal aid in Serbia in 2018*, 05/10/2016, <http://www.euractiv.rs/vesti/10510-free-legal-aid-in-serbia-in-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Asylum Support Office (EASO), *Easo Country of Origin Report, Republic of Serbia Country Focus*, 11/2016, http://www.ecoi.net/file_upload/2162_1479372831_easo-coi-serbia-201611.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, 12/10/2011, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/sr_rapport_2011_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans*, 06/02/2018, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Commission Staff Working Document, Serbia 2015 Report*, 10/11/2015, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2016 Communication on EU Enlargement Policy, COM(2016) 715 final*, 09/11/2016 http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2016/20161109_strategy_paper_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Serbia 2013 progress report*, 16/10/2013, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Serbia 2018 report*, 17/04/2018, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-serbia-report.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Commission, *Serbia Progress Report*, 08/10/2014, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Federation of Journalists, *Serbian authorities must investigate the murder of Luka Popov*, 17/06/2016, <http://europeanjournalists.org/blog/2016/06/17/the-efj-calls-on-serbian-authorities-to-investigate-the-murder-of-luka-popov/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

European fund for the Balkans, *Media freedom and integrity in the Western Balkans: Recent developments*, 03/2015, <http://balkanfund.org/wp-content/uploads/2015/03/Media-freedom-and-integrity-in-the-Western-Balkans-Recent-developments.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

European Roma Rights Centre, *Roma tortured by Police in Belgrade after reporting stolen car*, 16/05/2017, <http://www.errc.org/press-releases/roma-tortured-by-police-in-belgrade-after-reporting-stolen-car> [geraadpleegd op 14/08/2018]

European Union External Action, *Federica Mogherini meets Presidents Vucic of Serbia and Thaci of Kosovo*, 18/07/2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/48561/federica-mogherini-meets-presidents-vu%C4%8Di%C4%87-serbia-and-tha%C3%A7i-kosovo_en [geraadpleegd op 09/08/2018]

Freedom House, *Freedom in the world 2017 Serbia*, 15/04/2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/serbia> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Freedom House, *Nations in transit Report 2018 Serbia*, 11/04/2018, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/serbia> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Freedom House, *Nations in Transit Report Serbia 2017*, 03/04/2017, https://freedomhouse.org/sites/default/files/NiT2017_Serbia.pdf

Freedom House, *Serbia Freedom of the press 2017*, 01/11/2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/serbia>

Gazetta Express, *Kosovo court acquits 9 accused of attacking Serbian border guards*, 06/12/2017, <https://www.gazettaexpress.com/en/news/kosovo-court-acquits-9-accused-of-attacking-serbian-border-guards-173344/> [geraadpleegd op 14/08/2018]

- Heinrich Böll Stiftung, *The new law is here, what are its effects?*, 22/09/2017, <https://rs.boell.org/en/2017/09/22/new-law-here-what-are-effects> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Human Rights in Serbia 2012*, 2013, <http://www.helsinki.org.rs/doc/Report2012.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Human Rights Watch (HRW), *A Difficult Profession, Media Freedom Under Attack in the Western Balkans*, 15/07/2015, <https://www.hrw.org/node/279063?qa=1.156085819.1626141621.1436951683> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Human Rights Watch (HRW), *World Report 2018*, 18/01/2018, <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/serbia/kosovo> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Humanitarian Law Center, *Report on war crimes trials in Serbia*, 18/01/2013, <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/02/Report-on-war-crimes-trials-in-Serbia-in-2012-ENG-FF.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Immigration and Refugee Board of Canada, *Serbia: Domestic violence, including legislation, recourse, state protection, and support services available to victims (2012- April 2015)*, 15/05/2015, <http://www.refworld.org/docid/5568179d4.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Internal Affairs Sector, *Jurisdiction and Competences* [website], s.d., http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/ovl_en.html [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Konrad Adenauer Stiftung, *Policy Briefs, Kosovo*, 04/2014, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37608-1522-1-30.pdf?140429132226 [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Landinfo, *Serbia: Klagemuligheter på politiet*. 10/07/2012, http://www.landinfo.no/asset/2114/1/2114_1.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Le Courrier des Balkans, *Serbie : de plus en plus de femmes victimes de violences conjugales*, 12/01/2014, <https://www.courrierdesbalkans.fr/serbie-de-plus-en-plus-de-femmes-victimes-de-violences-conjugales> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Le Courrier des Balkans, *Guerre des gangs entre la Serbie et le Montenegro : un ancien avocat de Milosevic assassiné à Belgrade*, 30/07/2018, <https://www.courrierdesbalkans.fr/Guerre-des-gangs-entre-la-Serbie-et-le-Montenegro-un-ancien-avocat-de-Milosevic> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Le Courrier des Balkans, *Serbie : une maison sécurisée pour les femmes victimes de violence*, 11/05/2014, <http://balkans.courriers.info/article24836.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Ministry of Interior, *Bureau for complaints and grievances* [website], http://www.mup.gov.rs/cms_eng/home.nsf/MOI-BCAG.h [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Ministry of the Interior. Internal Affairs Division of the Police. *Complaints and commendations regarding the police. Flyer*, s.d., <http://prezentacije.mup.gov.rs/sukp/images/Slike/pdf/Flajer%20-%20english.pdf>
- Multi Donor Trust Fund for Justice Sector Support in Serbia, *Key controversies in the process of drafting the law on free legal aid*, 10/02/2017, http://www.mdtfjss.org.rs/en/mdtf_activities/2017/key-controversies-in-the-process-of-drafting-the-law-on-free-legal-aid#.W2wJxbccTIU [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Ombudsman of Serbia, *Regular annual report of the protector of citizens for 2016*, 2017, http://www.ombudsman.org.rs/attachments/article/134/Introduction_2016%20Annual%20Report.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Mission to Serbia, *The Prison System in Serbia*, 09/2011, http://www.ecoi.net/file_upload/1788_1316773479_82760.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *OSCE Representative welcomes arrests following murder of journalist in Serbia, praises police swift action*, 20/06/2016, <http://www.osce.org/fom/247676> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- OSCE, *Criminal Code of Serbia*, 2005, <https://www.osce.org/serbia/18244?download=true> [geraadpleegd op 09/08/2018]
- OSCE, *OSCE Mission to Serbia Policing* [website], s.d., <https://www.osce.org/mission-to-serbia/policing> [geraadpleegd op 09/08/2018]

OSCE, *Republic of Serbia Presidential Election 2 april 2017 osce/odihr election assessment final Report*, 08/06/2017, <https://www.osce.org/odihr/elections/serbia/322171> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Pointpulse, *Assessment of Police integrity in Serbia 2016*, 2016, <https://pointpulse.net/wp-content/uploads/2017/04/Assessment-of-Police-Integrity-in-Serbia-2016.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Preshevajone, *Presevo valley soon with passports of the Republic of Kosovo. Presevo Valley, after Catalonia, could request to join Kosovo*, 08/10/2017, <https://www.preshevajone.com/presevo-valley-soon-with-passports-of-the-republic-of-kosovo-presevo-valley-after-catalonia-could-request-to-join-kosovo/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Presheva Jone, *Presheve, arrestohen dy police per rryshfet dhe korrupcion*, 24/07/2018 <https://www.preshevajone.com/presheve-arrestohen-dy-police-per-rryshfet-dhe-korrupcion/>, [geraadpleegd op 09/08/2018]

Prishtina Insight, *Oliver Ivanovic case moves to Kosovo special Prosecution*, 8/3/2018, <https://prishtinainsight.com/oliver-ivanovic-case-moves-kosovo-special-prosecution/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Serbia To Start EU Accession Talks In January*, 18/12/2013, https://www.rferl.org/a/serbia-eu-accession-talks/25204157.html?utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter [geraadpleegd op 09/08/2018]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Serbian capital bans gay pride march*, 27/09/2013, <http://refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&docid=526103f214&skip=0&coi=SRB&advsearch=y&process=y&allwords=&exactphrase=&atleastone=&without=&title=&monthfrom=01&yearfrom=2013&monthto=12&year=2013&coa=&language=&citation> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Regional Cooperation Council, *Roma Integration 2020, 2018 National Platform on Roma Integration in Serbia, Policy Recommendations*, <https://www.rcc.int/romaintegration2020/download/docs/2018%20National%20Platform%20Serbia.pdf/b220810648b42fd13dcafe0767303aa4.pdf>, [geraadpleegd op 14/08/2018]

Regional Cooperation Council, *Roma Integration 2020, Third National Platform on Roma Integration in Serbia*, 26/06/2018, <https://www.rcc.int/romaintegration2020/news/294/thrid-national-platform-on-roma-integration-in-serbia-belgrade-2018> [geraadpleegd op 14/08/2018]

Reporters Without Borders (RWB-RSF), *Serbia: RSF appalled by radio journalist's murder*, 20/06/2016, <https://rsf.org/en/news/serbia-rsf-appalled-radio-journalists-murder> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Republic of Serbia, *The Law on the Prohibition of Discrimination*, 26/03/2009, <http://www.minoritycentre.org/sites/default/files/antidiscrimination-law-serbia.doc> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Roma Children's Centre [website], sd, <http://romachildrenscentre.org/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Roma Women's Centre [website], sd, <http://www.bibija.org.rs/en/about-us/60-roma-women-s-center-bibija> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Serbian Anti-Corruption Portal, s.d., <http://www.acas.rs/home-5/> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Serbian National News Agency Tanjug, *Government cannot and will not recognise Kosovo*, 10/08/2016, http://tanjug.rs/full-view_en.aspx?izb=262466 [geraadpleegd op 09/08/2018]

Sigurna Kuca [website], sd, <http://www.sigurnakuca-beograd.com/?lang=en> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Tanjug, *Dacic: Historic event for Serbia*, 18/12/2013, <http://www.ottawa.mfa.gov.rs/archivenewstext.php?subaction=showfull&id=1387402366&ucat=129&template=Headlines&> [geraadpleegd op 09/08/2018]

The Council for Human Rights Bujanovic, *Non implementation of the agreement of the governments relating to the South of Serbia*, 05/2016, <http://chris-network.org/wp-content/uploads/2016/07/Nonimplementation-of-the-agreement-of-the-governments-relating-to-the-south-of-Serbia.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

The Delegation of The EU to Serbia, *Projects relevant to Roma inclusion at the local level approved*, 16/09/2016, <https://europa.rs/projects-relevant-to-roma-inclusion-at-the-local-level-approved/?lang=en> [geraadpleegd op 09/08/2018]

The Delegation of The EU to Serbia, *Projects relevant to Roma inclusion at the local level approved*, 16/09/2016, <https://europa.rs/projects-relevant-to-roma-inclusion-at-the-local-level-approved/?lang=en> [geraadpleegd op 14/08/2018]

The Guardian, *Serbs rally against shady demolitions after masked crew 'tied up witness'*, 26/05/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/normalisation-between-serbia-and-kosovo-essential-eu-warns-06-27-2018> [geraadpleegd op 09/08/2018]

The Guardian, *Yugoslavia Tribunal Closes, leaving a powerful legacy of war crimes justice*, 20/12/2017, <https://www.theguardian.com/law/2017/dec/20/former-yugoslavia-war-crimes-tribunal-leaves-powerful-legacy-milosevic-karadzic-mladic> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, 2018, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 [geraadpleegd op 09/08/2018]

US AID, *Stronger support for Serbian victims of domestic violence*, 11/2016, <https://www.usaid.gov/results-data/success-stories/stronger-support-victims-domestic-violence> [geraadpleegd op 09/08/2018]

UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding reports on the combined second and third periodic reports of Serbia*, 29/03/2016, <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhskcAJS%2fU4wb%2bdIVicvG05RzuTASYAZzNorp2iAaj3y6TkOrv7g5h9kkjrwyn1pvCpLg4ldJnbBjkmD22%2fTAftXOzEkJIs56bZBHS1Awj%2bujaOSGsd2tmnmCk3Gcx4OI51g%3d%3d> [geraadpleegd 09/08/2018]

UN Gender Group in Serbia, *Gender brief for Serbia*, 6/2018, http://rs.one.un.org/content/dam/unct/serbia/docs/Publications/GB_08_03.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

UN Women, *Serbia fights to curb violence against women*, 31/10/2017, <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2017/10/serbia-fights-to-curb-violence-against-women> [geraadpleegd op 09/08/2018]

UN Women, *Serbia fights to curb violence against women*, 31/10/2017, <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2017/10/serbia-fights-to-curb-violence-against-women> [geraadpleegd op 09/08/2018]

UNDP Serbia, *Renovated Social Welfare Center offers better services to vulnerable citizens and migrants*, 8/03/2017, <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/presscenter/articles/2017/03/08/renovated-social-welfare-center-offers-better-services-to-vulnerable-citizens-and-migrants.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]

US AID, *Stronger support for Serbian victims of domestic violence*, 11/2016, <https://www.usaid.gov/results-data/success-stories/stronger-support-victims-domestic-violence> [geraadpleegd op 09/08/2018]

US DoS, *Country Report on Human Rights Practices for 2017 Serbia*, 20/04/2018, <https://www.state.gov/documents/organization/277459.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]

USDOS, *Country Report on Human Rights Practices for 2016 Serbia*, 03/03/2017, <http://www.refworld.org/docid/58ec89d2a.html> [geraadpleegd op 09/08/2018]

USDOS, *International Religions Freedom Report*, 15/08/2016, <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2016religiousfreedom/index.htm?year=2016&dlid=268864#wrapper> [geraadpleegd op 09/08/2018]

Women against Violence Europe (WAVE), *WAVE Country Report 2017*, 03/2018, http://files.wave-network.org/researchreports/WAVE_CR_2017.pdf [geraadpleegd op 09/08/2018]

Women against Violence Europe (WAVE), *WAVE Country Report 2017*, 03/2018, http://files.wave-network.org/researchreports/WAVE_CR_2017.pdf [geraadpleegd op 14/08/2018]

World Association of Newspapers and News Publishers, *Media reform stalled in the slow lane: Soft censorship in Serbia*, 09/2015, <http://www.balkaninsight.com/en/file/show/SoftCensorship%20Serbia%202015%20update%20final.pdf> [geraadpleegd op 09/08/2018]